

Odras srednjovjekovlja u kronikama bosanskih franjevaca

Štader, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:922990>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-09**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST

Ivan Štader

**ODRAZ SREDNJOVJEKOVLJA U KRONIKAMA BOSANSKIH
FRANJEVACA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Tomislav Galović

Zagreb, veljača 2021.

Sadržaj

Uvod.....	3
1. Ljetopis.....	5
1.1 Nikola Lašvanin - Životopis	5
1.2 Izvornik.....	6
1.3 Izdanja Ljetopisa.....	7
1.4 Sadržaj Ljetopisa	9
1.5 Izvori za Ljetopis	12
2. Srednjovjekovlje u Ljetopisu Nikole Lašvanina	13
2.1 „Opći Ljetopis“	13
2.2 „Posebni ljetopis“	17
2.3 Srednjovjekovne isprave u Ljetopisu	20
3. Ljetopis sutješkog samostana.....	22
3.1 Bono Benić - Životopis.....	22
3.2 Izvornik.....	23
3.3 Izdanja Ljetopisa sutješkog samostana.....	23
3.4 Sadržaj Ljetopisa sutješkog samostana.....	25
3.5 Izvori za Ljetopis sutješkog samostana	27
4. Srednjovjekovlje u Ljetopisu sutješkog samostana	29
5. „Kako je Bosna pala u ropstvo“	31
6. Pregled starina Bosanske provincije	33
6.1 Filip Lastrić - Životopis	33
6.2 Izvornik.....	34
6.3 Izdanja Pregleda starina Bosanske provincije	34
6.4 Sadržaj Pregleda starina Bosanske provincije	35
6.5 Izvori za Pregled starina Bosanske provincije.....	37
7. Srednjovjekolje u Pregledu starina Bosanske provincije.....	39
7.1 „O starini i kćerima Bosanske provincije“	39
7.2 „O nekadašnjem sastavu Bosanske provincije“	42
7.3 „Bosna“	43
7.4 Srednjovjekovne isprave u Pregledu starina Bosanske provincije	45
Zaključak	47
Sažetak.....	49
Summary	49
Bibliografija	50
Dotatci.....	53

Uvod

Kronike su kronološki oblikovana djela pripovjednog karaktera.¹ Vremenom se u kronike, osim iznošenja slijeda događaja raspoređenih po godinama, počeo dodavati dodatni sadržaj te tako u njima nalazimo različite tekstove, raznovrsne isprave, papinske bule, pisma i sl. Kronike su kao oblik zapisavanja događaja time postajale sve složenije.² U takvom složenom obliku nalazimo ih i u franjevačkim kronikama 18. stoljeća. U ovom radu će upravo one biti glavni predložak za istraživanje srednjovjekovnih podataka koji su u njima sadržani. Spomenuto razdoblje iznjedrilo je neke od najvažnijih kronika bosanskih franjevacu te se slobodno može smatrati zlatnim dobom kronika bosanskih franjevacu. Unatoč teškoj situaciji u kojoj se našla cijela Bosna, uzrokovanoj ratovima iz druge polovice 17. stoljeća, vođenih i na bosanskom prostoru, među bosanskim franjevcima pojavilo se veliko zanimanje za prikupljanje podataka i pisanje kronika. Franjevačkom redu pisanje kronika nisu nikakva novost. Naime, krajem 16. i početkom 17. stoljeća generalni ministri reda naložili su prikupljanje važnih dokumenata franjevačkih provincija, što je omogućilo nastanak kronika Marka Lisabonskog, Luke Waddinga i Franje Gonzage, opće poznatih u franjevačkim krugovima. Vremenom je posljedica katoličke obnove postala i opismenjavanje sve većeg broja franjevacu, što je jedan od mogućih razloga pojave naglog rasta franjevačkih kronika u 18. stoljeću. Sljedeći razlog mogao bi biti sve teže stanje katolika u osmanskoj Bosni, pritisnutih od vladajućih slojeva. Nije isključena niti analogija s nastankom ranijih kronika, nastalih po nalogu poglavara franjevačkog reda.³

U ovom radu pobliže će se obraditi *Ljetopis* Nikole Lašvanina, *Ljetopis sutješkog samostana Bone Benića* i *Pregled starina Bosanske provincije* Filipa Lastrića. Djelo Filipa Lastrića nije istovjetno s prva dva, no ono se „ipak naslanja na tradiciju franjevačkih kronika“⁴. O svakom od spomenutih autora bit će predstavljene najvažnije crtice iz njihova života te prikazana sva dosadašnja izdanja njihovih dijela. Tri izdanja njihovih djela, koja će biti okosnica ovog rada su ona iz 2003. godine izdavačke kuće Synopsis. Različiti autori donijeli su nam pregledne verzije ovih triju kronika. Nakon pregleda izdanja izvornika slijedit

¹Hrvatska enciklopedija, s. v. „kronika“, pristupljeno 12. 1. 2021.
<<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34174>>

² Iva Beljan, *Pripovijedanje povijesti- Ljetopisi bosanskih franjevacu iz 18. stoljeća* (Zagreb, Sarajevo: Synopsis,2011), 29- 30.

³ Vjeran Kursar, „Živjeti krstjanski pod turskim gospodstvom: Osmansko Carstvo u djelima bosanskih franjevacu 18. stoljeća,“ u: *Matija Divković i kultura pisane riječi* 2, ur. Dolores Grmača, Marijana Horvat, Marko Karamatić (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada,2017), 450- 453.

⁴ Emir Filipović, „Bosansko srednjovjekovlje u domaćim franjevačkim kronikama 18. stoljeća,“ u: *Zbornik o Marku Dobretiću*, ur. Marko Karamatić (Sarajevo: Kulturno- povijesni institut Bosne Srebrene, 2008), 133.

će analiza istog te će se kroz tu analizu prikazati odraz srednjovjekovlja u tim važnim djelima, što je i glavna tema ovog rada. Vidjet ćemo u kojoj mjeri su podatci preuzeti iz drugih izvornika te njihove međusobne razlike, kako bi se mogla lakše shvatiti tendencija autora. Dakle, cilj ovog rada je preko analize podataka iz gore spomenutih kronika bosanskih franjevaca, iznijeti podatke za razdoblje srednjeg vijeka, koje nam donose njihovi autori. Svrha rada nije usporediti srednjovjekovne podatke s najnovijim historiografskim spoznajama, nego uvidjeti koja je sfera zanimanja događaja iz srednjovjekovnog razdoblja spomenutih autora. Gdje količina podataka to dopusti, prikazat će se i podatci vezani za hrvatsku povijest.

1. *Ljetopis*

Izdanje *Ljetopisa* Nikole Lašvanina koje će biti glavni predložak na kojem će se temeljiti ovo poglavlje, izdanje je koje je priredio fra Ignacije Gavran 2003. godine u sklopu biblioteke „Iz Bosne Srebrene“ u Sarajevu i Zagrebu pod nakladom izdavačke kuće „Synopsis“. Spomenuto izdanje bit će okosnica ovog poglavlja te će ono poslužiti kao temelj za usporedbe s ostalim izdanjima. O njima će se pisati nešto više kroz u ovom poglavlju. Prvo će biti riječi o autoru, a potom o samom djelu, odnosno o sadržaju, strukturi i glavnim karakteristikama izvora.

1.1 Nikola Lašvanin - Životopis

Rođenje Nikole Lašvanina najvjerojatnije možemo smjestiti u 1703. godinu. Naime, točna godina rođenja nije nigdje zabilježena te se do ovog podatka došlo preko poznatog podatka o datumu i godini njegova oblačenja u franjevačko odijelo. Fra Miroslav Džaja svojim je istraživačkim radom pronašao knjižicu u arhivu fojničkog samostana u kojoj se navodi kako je Nikola iz Lašve, između ostalih, obukao franjevačko odijelo 8. prosinca 1719. godine.⁵ Pretpostavi li se kako je s Nikolom sve proteklo kao i kod njegovih suvremenika, ovaj čin se dogodio u vrijeme kada je imao 15 ili 16 godina. Iz tog razloga nam je najvjerojatnija godina rođenja 1703. Postoji mogućnost odstupanja jednu do dvije godine, ali nikako se nije rodio prije 1700. godine. Povučena je i analogija s poznatim podacima iz života Lašvaninova suvremenika Andrije Kačića Miošića, koji je rođen 1704., obukao se 1720., a svećenikom postao 1728. godine. Prema podatku kojeg imamo o godini oblačenja Nikole Lašvanina, vrlo je vjerojatno kako je svećenikom postao 1727. godine.⁶

Nikola iz Lašve postao je Nikolom Lašvaninom te je jasno kako mu je to usvojeno prezime, što je bila česta praksa franjevaca njegova doba, koji su umjesto obiteljskog imena navodili mjesto podrijetla. Njegovo usvojeno prezime govori nam kako je rođen kao pripadnik katoličke župe Lašva, smještene u blizini Travnika, s desne strane rijeke Lašve. Iako nam nigdje nije naveo godinu rođenja, pomogao nam je u otkrivanju njegova obiteljskog prezimena. Naime, misne knjige iz Fojnice od 1741. do 1743. godine donose nam nekoliko načina potpisivanja Nikole Lašvanina. Najčešći je slučaj potpisa u obliku „Fr. Nicolaus a

⁵ Miroslav Džaja, „Pravo prezime fra Nikole Lašvanina i fra Filipa Laštrića Očevca,“ *Dobri pastir* 11- 12 (1962), 290.

⁶ *Ljetopis*, 2. izd. prir. Ignacije Gavran (Sarajevo, Zagreb: Synopsis, 2003), 7.

Lashva“, no na nekoliko mjesta nalazimo ga i kao „Fr. Nicolaus Marcsincussich“. ⁷ Poznat nam je i potpis Nikolina brata, koji se na jednom dokumentu potpisao kao „Fra Matthaues Marcincussich a Lashva“. ⁸ Dakle, obiteljsko prezime Nikole Lašvanina glasi Marčinkušić.

Polazna je točka pomoću koje saznajemo podatke iz ranijeg razdoblja života Nikole Lašvanina, kako je već navedeno, 1719. godina. Nakon oblačenja u franjevačko odijelo morao se upustiti u daljnje školovanje. Do 1719. godine upoznao se s latinskim jezikom i redovničkim obvezama, te se nakon toga uputio na daljnje školovanje iz teologije i filozofije, najvjerojatnije negdje u Italiji. ⁹ U prilog ovoj tvrdnji kao dokaz se može iskoristiti i dio Lašvaninova *Ljetopisa*, gdje nam autor iznosi podatke o svojem putovanju po Italiji. ¹⁰ Navedeno je kako je vjerojatno svećenikom postao 1727. godine, a prve sljedeće podatke o Nikoli imamo tek 1730. godine. Te godine nalazio se u fojničkom samostanu ¹¹ i sljedećih pet godina bio je učitelj novaka. Godine 1745. postao je kustosom Provincije, odnosno prvom osobom do provincijala, najvažnije osobe u upravi. U ljeto 1750. godine došao je u Jajce u posjet obitelji. Tamo se naglo razbolio te umro početkom rujna iste godine. ¹²

1.2 Izvornik

Prve podatke o samom izvorniku Lašvaninova djela iznio nam je fra Julijan Jelenić. U njegovo vrijeme, kao i danas, izvornik je smješten u franjevačkom samostanu u Livnu. Naveo je kako čitav izvornik sadrži 180 stranica koje nisu sve ispisane. Visine su 20 cm, a širine 14, 3 cm te su ispisane sitnim slovima, a prema tekstu fra Jelenića, rukopis je često korišten te je čak pao u vodu. ¹³ Nešto više podataka o samom izvorniku donosi nam fra Ignacije Gavran. Navodi kako je izvornik knjižica dimenzija 207 x 147 mm, s listovima dimenzija 203 x 145

⁷ Isto 5- 8.

⁸ Julijan Jelenić, *Spomenici kulturnoga rada franjevaca Bosne Srebreničke* (Mostar: Tisak hrvatske tiskare, 1927), 114.

⁹ Marko Karamatić, *Franjevačka književnost u Bosni u XVIII. Stoljeću* (Zagreb: Matica hrvatska, 2011), 45.

¹⁰ *Ljetopis*, 302.

¹¹Fojnica se nalazi u središnjem dijelu Bosne i Hercegovine. Početkom 15. stoljeća naselje pod imenom Hvojnica, koje je izraslo u jedno od glavnih rudarskih i trgovačkih središta u srednjovjekovnoj bosanskoj državi, gdje se obrađivalo željezo, zlato i srebro, a nije nemoguće niti postojanje kovnice novca. Godine 1469. bila je najveće naselje u Bosni, a spominje se kao središte istoimene nahije s trgovištem, rudnikom željeza i franjevačkim samostanom. Franjevački samostan i crkva sv. Duha iz 1435. stradavali su 1521. i 1664., ali su potom i obnavljani. Samostan posjeduje bogat arhiv i knjižnicu s mnoštvom rukopisne građe pisane bosančicom, te oko 3000 osmanskih dokumenata, 13 inkunabula, više od 17 000 starih rijetkih knjiga, *Ahdnama* sultana Mehmeda II. iz 1464., ferman Skender-paše iz 1485., *Fojnički grbovnik* te matice pisane arabicom: Hrvatska enciklopedija, s. v. „Fojnica“, pristupljeno 13. 2. 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20002>>

¹² *Ljetopis*, 9- 11.

¹³ Julijan Jelenić, „Ljetopis fra Nikole Lašvanina,“ *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 26 (1914), 336.

mm, koji su povezani naknadno u loš kartonski povež. Prema njegovu mišljenju djelo je u takvom stanju da je hitno potrebna intervencija zbog starosti papira, koji je ujedno i slabog kvaliteta, osušen i požutio. Djelo je pisano finim, sitnim rukopisom, gotovo u cijelosti bosančicom. Izuzetak je 12 stranica ispisanih na latinskom. Po svemu sudeći, koristila se kvalitetna tinta, međutim, na djelo su utjecali različiti čimbenici te je tinta poblijedjela. Postoje i naznake da se tijekom godina pokušavalo podebljati originalna slova. Lašvaninova originalna paginacija se na dosta mjesta sasvim izgubila te je netko naknadno nastavio paginaciju do 177. stranice. Izvornik je djelovanjem uprave Franjevačkog samostana u Livnu zaštićen kožnim povežom, dok su listovi zaštićeni posebnim prozirnim papirom.¹⁴

1.3 Izdanja *Ljetopisa*

U sklopu biblioteke „Iz Bosne Srebrene“ pod uredištvom Ivana Lovrenovića, izdavačka kuća „Synopsis“ objavila je 2003. godine *Ljetopis* autora Nikole Lašvanina. Međutim, valjalo bi istaknuti kako je spomenuto izdanje drugo po redu koje je priredio fra Iganacije Gavran. Naime, 1981. godine izdavačka kuća „Veselin Masleša“ prvi put objavljuje Gavranovu inačicu Lašvaninova djela. Kako je ovaj dio rada namijenjen pregledu izdanja *Ljetopisa*, nužno je uvrstiti ga u tekst. Međutim, o ovom izdanju više ne će biti riječi iz jednostavnog razloga što je drugo izdanje u potpunosti isto osim, kako i sam Gavran navodi, pojedinih manjih izmjena jezične naravi. Naime, u nešto više od dva desetljeća, koliko je prošlo između ova dva izdanja, jezikoslovci su predlagali neka nova rješenja, a Gavran je smatrao kako bi ih prilikom novog izdanja trebalo uvažiti.¹⁵ Upravo će ovo, najrecentnije, odnosno drugo Gavranovo, izdanje biti temeljno prilikom prikazivanja onih ranijih. Stoga, kako bi se razumljivije mogli prikazati ranije objavljena izdanja *Ljetopisa*, odnosno dijelovi istog, nužno je ukratko predstaviti Gavranovo strukturiranje sadržaja. Podijelo ga je na osam glavnih cjelina te ih predstavio kao osam dijelova označenima slovima: A, B, C, D, E, F, G i H. Tako „dio A“ ili „Opći ljetopis“ sadržava događaje od stvaranja svijeta do 1690. godine.¹⁶ Na njega se nastavlja „dio B“, odnosno „Bosanski ljetopis“, koji prikazuje događaje od 1682. do 1750. godine.¹⁷ Potom slijedi „dio C“ naslovljen „Kako je Bosna pala u ropstvo.“¹⁸ „Građa za povijest bosanske franjevačke provincije“ je „dio D“ te obuhvaća razdoblje u trajanju od

¹⁴ *Ljetopis*, 28- 32.

¹⁵ Isto 32.

¹⁶ Isto 35- 192.

¹⁷ Isto 193.- 233.

¹⁸ Isto 235- 251.

1523. do 1771. godine.¹⁹ „Dio E“ ili „Posebni Ljetopis“ počinje 1300., a završava 1697. godine.²⁰ Sljedeći dio nešto je drukčiji. „Dio F“ ili „Dva dekreta“ sadrži dvije isprave bosanskih kraljeva.²¹ „Dio G“, odnosno „Građa za ljetopis bosanskih biskupa- Smrt fra Petra Lašvanina“ prati razdoblje od 1565. do 1741. godine.²² na koncu je „Dio H“ ili „Razni sitniji prilozi.“²³ Osim priređivanja *Ljetopisa* u potpunosti, Gavran je iznio i uvodnu studiju o autoru i njegovu djelu²⁴, riječnik manje poznatih riječi te kazalo imena i zemljopisnih pojmova.²⁵

U prethodnom ulomku ukratko je predstavljeno posljednje objavljeno izdanje *Ljetopisa*. No, vratimo se stotinjak godina u prošlost, točnije u 1889. godinu. Zašto je ta godina važna? Odgovor je vrlo jednostavan. U *Glasniku zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* u trećoj knjizi prvog godišta časopisa, Ćiro Truhelka objavljuje dio teksta *Ljetopisa* Nikole Lašvanina, što ujedno označava ulazak Lašvaninova djela u historiografiju. Tekst zauzima nepune četiri stranice ovog broja *Glasnika*.²⁶ Usporedi li se to s cjelokupnim brojem, koji sveukupno ima sto stranica, jasno je vidljivo kako ovaj izvadak zauzima neznatno mjesto u ovom izdanju časopisa. Međutim, izvadak je nedvojbeno jako važan iz jednostavnog razloga jer je prvi put objavljen dio *Ljetopisa*. Ranije prikazana struktura izdanja Ignacija Gavrana sada će pridonijeti lakšem prikazu izvadka Ćire Truhelke. Naime, Truhelka je iskoristio dio teksta za koji se ranije navelo kako je to „Dio E“ naziva „Posebni ljetopis“²⁷, te dijelove „Bosanskog ljetopisa“, klasificiranog kao „Dio B“.²⁸ Međutim, Truhelka ne staje na tome. Iste godine u istom časopisu, označenom kao knjiga IV, samo nastavlja tekst *Ljetopisa*. Sada u izdanju od 148 stranica donosi nepunih 8 stranica Lašvaninova teksta.²⁹ Truhelka samo nastavlja tekst „Bosanskog ljetopisa“.³⁰ U drugoj godini izdanja časopisa u drugoj knjizi, Truhelka nastavlja s objavljivanjem izvadaka iz *Ljetopisa*, odnosno dijelove „Bosanskog ljetopisa“.³¹ U tom broju izvadak zauzima 6 od 120 stranica.³² U trećoj knjizi iste godine izvadak zauzima

¹⁹ Isto 253- 260.

²⁰ Isto 261.- 279.

²¹ Isto 281.- 285.

²² Isto 287- 295.

²³ Isto 297- 303.

²⁴ Isto 5- 32.

²⁵ Isto 305- 367.

²⁶ Ćiro Truhelka, „Izvadak iz ljetopisa fra Nikole Lašvanina,“ *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 1/3 (1889), 77- 80.

²⁷ *Ljetopis*, 262- 266.

²⁸ Isto 193- 201.

²⁹ Ćiro Truhelka, „Izvadak iz ljetopisa fra Nikole Lašvanina,“ *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 1/4 (1889), 127- 134.

³⁰ *Ljetopis*, 201- 217.

³¹ Isto 217- 229.

³² Ćiro Truhelka, „Izvadak iz ljetopisa fra Nikole Lašvanina,“ *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 2 (1890), 220- 225.

nepune dvije stranice.³³ Time Truhelka završava s objavljivanjem „Bosanskog ljetopisa“.³⁴ Bit će još riječi o Truhelkinom objavljivanju izvora u vidu usporedbe s našim glavnim predloškom. Iako Truhelka završava s Lašvaninom u *Glasniku*, četvrt stoljeća kasnije *Glasnik* se ponovno vraća fra Nikoli. Ovoga puta kroz rad fra Julijana Jelenića u jeku Prvog svjetskog rata. *Glasnik zemaljskog muzeja* za 1914. godinu izlazi u tri dijela u kojima su sadržane sveukupno 583 stranice. *Ljetopis* je zauzeo sveukupno 62 stranice, uz napomenu kako je autor napisao tri stranice uvoda. U drugoj knjizi se može naći na 335. stranici, a završava na 368.³⁵ U trećoj knjizi dio *Ljetopisa* se nalazi na stranicama od 555. do 584.³⁶ Kada bismo usporedili Jelenićevu verziju s Gavranovom, odmah bismo vidjeli kako postoje razlike. Jelenić u spomenutom uvodu navodi podatke o izvorniku, poneku crticu iz života Nikole Lašvanina te svoju podjelu *Ljetopisa*. Podijelio ga je na dva glavna dijela. Izostavljajući dio *Ljetopisa* od početka svijeta do Kristova rođenja, koji je prema njegovoj podjeli prvi dio, ispred kojega je popis konačišta (kod Gavrana „Dio H“), Jelenić u *Glasniku Ljetopis* počinje Kristovim rođenjem. Drugi dio je podijelio na isti način kao što je i Gavran, osim što je potonji u svoj „Dio A“ uvrstio i događaje od početka svijeta do Kristova rođenja. Važno za napomenuti je i činjenica da je Jelenić u *Glasniku Ljetopis* objavio na bosančici, kako bi izgledao što sličnije izvorniku. Dvije godine nakon što je *Ljetopis* objavljen u *Glasniku*, Zemaljska štamparija u Sarajevu objavljuje Jelenićevo izdanje *Ljetopisa* fra Nikole Lašvanina. Tako je prošlo više od pola stoljeća do Gavranove verzije najvažnijeg Lašvaninova djela.

1.4 Sadržaj *Ljetopisa*

U prethodnom poglavlju izneseni su opći podatci o različitim izdanjima *Ljetopisa* te se iz izloženog mogao naslutiti i sami sadržaj djela. U sljedećim retcima ući će se dublje u cjelokupni sadržaj, što će naposljetku pomoći u određivanju količine podataka o srednjem vijeku te autorovih namjera i sklonosti.

Kako je ranije navedeno, radi lakšeg razumijevanja i iščitavanja djela, *Ljetopis* je podijeljen na nekoliko dijelova. U ovoj analizi sadržaja ta će podjela poslužiti za lakše iznošenje sadržaja. Prvi dio *Ljetopisa* je „Opći ljetopis“ („Dio A“). Podijeljen je na četiri odsjeka. Prvi odsjek donosi nam događaje od stvaranja svijeta do rođenja Isusa Krista, dok

³³ Isto 304- 305.

³⁴ *Ljetopis*, 230- 233.

³⁵ Jelenić, „Ljetopis fra Nikole Lašvanina,“ 335- 368.

³⁶ Isto 555- 584.

drugi odsjek prati događaje do krunidbe Karla Velikoga za rimskog cara. Sljedeći završava padom Carigrada, a posljednji završava s 1690. godinom³⁷. Kako bi se bolje dočarala spomenuta događanja navest će se kako „Opći ljetopis“ počinje prvom godinom, odnosno stvaranjem svijeta i čovjeka. Dalje prati Stari zavjet dok naposljetku ne dođe do antičkog razdoblja, a odsjek završava 3961. godinom i navještenjem anđela Gabrijela Mariji.³⁸ Drugi odsjek nam je posebno zanimljiv jer u godini 640. piše kako su došli Hrvati te zauzeli prostor na kojem još uvijek žive.³⁹ Ova godina će u ovom radu biti odredišna točka početka srednjovjekovlja. O sljedećem odsjeku bit će više riječi poslije, jer u potpunosti obuhvaća srednji vijek. U posljednjem odsjeku nalazi se i odredišna godina prestanka srednjovjekovlja u ovome radu, a to je 1526. godina. „Bosanski ljetopis“ („Dio B“) obuhvaća razdoblje u trajanju od 1682. do 1750. godine. Prema samom nazivu se može iščitati njegova tematika. U njemu autor iznosi događaje vezane uz povijest tadašnje Bosne te djelovanje franjevaca i njihov odnos s osmanskom upravom. Ovaj dio *Ljetopisa* nije od posebnog značaja za ovaj rad te se na njega više ne će vraćati. „Kako je Bosna pala u ropstvo“ sljedeći je dio *Ljetopisa* („Dio C“). Riječ je o razdoblju sredine 15. stoljeća i padu Bosanskog kraljevstva pod osmansku vlast. Sljedeći dio naslovljen je „Građa za povijest bosanske franjevačke provincije“ („Dio D“), a donosi nam popis provincijala Bosanske provincije od 1523. do 1771. godine. Sljedeći je „Posebni ljetopis“ („Dio E“). Ovaj dio je za ovaj rad važniji od prethodnog. Kronološki počinje s 1300. godinom te prati razvoj povijesti Osmanskog Carstva, ali i djelovanje franjevaca u Bosni do 1697. godine. U sljedećem dijelu naslovljenom „Dva dekreta“ (Dio F“) autor donosi dvije isprave kralja Stjepana Tomaševića. Jedna je naslovljena „Dekret kralja Stjepana Tome“, dok je druga „Sazivno pismo Stjepana Tome, zadnjeg bosanskog kralja“. „Građa za ljetopis bosanskih biskupa - smrt fra Petra Lašvanina“ (Dio „G“) pretposljednji je dio *Ljetopisa*. Iz naslova se može iščitati da je podijeljen u dva dijela. U prvom dijelu nabroja biskupe i dostupne podatke o njima. Prva tri biskupa ne obilježava niti s jednom godinom, a potom spominje četvrtog i uz njega piše godinu 1565. te se dalje pridržava kronologije i završava s 1741. godinom. Drugi dio opis je posljednjih trenutaka provincijala fra Petra Lašvanina 1732. godine. U posljednjem dijelu „Razni sitniji prilozi“ („Dio H“) autor nam donosi „turske poslovice i izreke“, „pismu budimske kraljice“, „način kalemit voće“, „putovanje u Italiju i nazad“, „kako idu jaspre u Ungariji 1746.“ te „kako se

³⁷ *Ljetopis*, 35- 192.

³⁸ Isto 35- 58.

³⁹ Isto 80.

pravi crnilo“. Posebno je zanimljiv put u Italiju, jer se zbog tog podatka izrazito vjeruje kako se tamo obrazovao.

1.5 Izvori za *Ljetopis*

Nikola Lašvanin nas sam upozorava na činjenicu kako je podatke koje je koristio pronašao u različitim spisima. U uvodnom dijelu „Bosanskog ljetopisa“ spominje kako je podatke ponašao u različitim starim rukopisima, dok je dio podataka za „Bosanski ljetopis preuzeo iz rukopisa fra Stipana Margitića.“⁴⁰ Na stare rukopise Lašvanin se ponovno referira na samom početku „Posebnog ljetopisa“.⁴¹ Za ostale dijelove *Ljetopisa* autor ne navodi odakle je preuzeo podatke. Međutim, nije teško za zamisliti kako mu je za vrijeme boravka u fojničkom samostanu bilo dostupno mnogo rukopisa i dokumenata vezanih uz franjevačku braću i njihovu povijest. Također, možemo pretpostaviti kako je dijelove „Bosanskog ljetopisa“ pisao sam, kao svjedok vremena, ili u ulozi promatrača ili kao sudionik pojedinih događaja. „Kako je Bosna pala u ropstvo“ nedvojbeno je prepisano djelo Pavla Rittera Vitezovića naziva *Bosna Captiva*. Spomenuti autor Lašvaninu nije stran. Naime, cijeli „Opći ljetopis“ je svojevrsna prerada Vitezovićevog djela *Kronika aliti spomen vsega svieta vikov*, o čemu će biti više riječi u tekstu koji slijedi. Kako je glavna tema ovog rada razdboblje srednjeg vijeka, bit će više riječi o Lašvaninovim izvorima iz kojih je podatke vadio za spomenuto razdoblje. Ovaj dio rada za svrhu je imao prikazati kako je Lašvaninovo djelo najmanjim dijelom zapravo njegovo vlastito, te kako je ono svojevrsna sinteza sadržaja koje je Lašvanin prikupio tijekom svog rada na *Ljetopisu*.

⁴⁰ Isto 193.

⁴¹ Isto 261.

2. Srednjovjekovlje u *Ljetopisu* Nikole Lašvanina

U prethodnom poglavlju rada predstavljene su glavne karakteristike *Ljetopisa* Nikole Lašvanina, odnosno sadržaj djela te njegova podjela radi lakšeg razumijevanja. Moglo se vidjeti kako je građu za sastavljanje *Ljetopisa* Lašvanin crpio iz različitih izvora. U ovom poglavlju posvetit će se više pažnje dijelovima *Ljetopisa* koji se izravno dotiču razdoblja srednjeg vijeka. U skladu s tim, kako bismo mogli razumjeti autorove sklonosti spram tomu razdoblju, usporedit će se njegovo iznošenje sadržaja s poznatim izvorima za njegov *Ljetopis*. Vidjet ćemo i kakvi podatci Lašvanina zanimaju, odnosno koje događaje autor iznosi za koju godinu te pomoću toga vidjeti njegova zanimanja i sklonosti prema određenim podacima. Kako bi se razumljivije mogla predočiti ova problematika, poglavlje je podijeljeno prema dijelovima *Ljetopisa* koji se tiču srednjeg vijeka.

2.1 „Opći Ljetopis“

Do sad se u nekoliko navrata spominjao prvi dio Lašvaninova *Ljetopisa*, koji prati događaje od stvaranja svijeta do 1690. godine nove ere. Kako se ponovno ne bi ulazilo u pregled sadržaja i podjelu ovog dijela *Ljetopisa* Nikole Lašvanina, osvrnut ćemo se na ranije spomenutu tvrdnju kako je „Opći ljetopis“ svojevrsna prerada Vitezovićevo djela *Kronika aliti spomen vsega svieta vikov*. Naime, već samim čitanjem prve rečenice Općeg ljetopisa, koja glasi: „Kronika aliti uspomena od vikova svega svijeta...“⁴², može se naslutiti povezanost s Vitezovićevim djelom. Nakon ovog podatka potrebno je usporediti podatke iz oba djela kako bi se dokazala njihova povezanost. Za primjer će se uzeti nekoliko podataka za različite godine iz različitih dijelova „Općeg ljetopisa“ te usporediti s podacima iz Vitezićeve *Kronike*.

3744. „U Dalmaciji, u slovinskom primorju, uzeše Rimljani Dimal, jako misto, i Hvar na otoku.“⁴³ (Lašvanin)

3744. „U Dalmaciji, aliti slovinskom primorskom orsagu, Rimljani zavješe Dimal jako mesto, i Hvar na otoku.“⁴⁴ (Vitezović)

819. „Borna, kralj dalmatinski i hrvatski, pobi se s Ljutovidom, kod Kupe vode; poginu u tom boju Dragomuž, punac Ljutovidov, koji se k Bornu, kralju, biše pridružio.“

⁴²Isto 35.

⁴³ Isto 51.

⁴⁴ *Kronika aliti spomen vsega svieta vikov.*, prir. Alojz Jembrih (Zagreb, ArTresor naklada, 2015), 65.

Gudušane Borna pod svoju oblast podloži. ⁴⁵ (Lašvanin)

819. „*Borna kralj (koga drugi vojvodom zovu) dalmatinski i hervatski pobi se s Ljutevidom pri Kupu vodi, ali ostavljen od Gudušanov, od dvoranskoga šerega zminjen vujde. Poginu u tom boju Dragomuž tast Ljudevitov, ki se Borni pridružil bē.*

Gudušane opet kralj Borna pod svoju oblast podagne. ⁴⁶ (Vitezović)

1072. „*Kraljuje u hrvatskoj državi Krešimir Mlaji: ban njegov Zvonimir.- Poče red Vališumbrože od sv. Ivana Gvalberta.* ⁴⁷ (Lašvanin)

1072. „*Kraljuje u hervatskih deržavah Krešimir Mlaji.*

Ban njegov bil je Zvonimir.

Poče se red Vallisumbrosae od B. Ivana Gualberta. ⁴⁸ (Vitezović)

Ne postoji neki poseban razlog zašto su odabrane spomenute godine. Ukoliko bi se za primjer predstavili podatci za neke druge godine, rezultat bi svakako bio sličan. Iz ovih nekoliko primjera lako je vidljiva povezanost ova dva autora. Iz prikazanih podataka vidljivo je i to kako tekst nije u potpunosti isti, nego nam dokazuje kako je Lašvanin preveo Vitezovićevu *Kroniku*. Tu se javlja jedan problem za Lašvanina. Naime, on ispred sebe ima kajkavski tekst i neke izraze ne može razumijeti. Stoga, moguća je pretpostavka kako dio podataka za godinu 819. Lašvanin jednostavno nije razumio te ih je radije izostavio. Također, može se iščitati i razlika između podataka za 1072. godinu, gdje Vitezović ostavlja izvorno ime reda, dok Lašvanin, vjerojatno kako bi tekst bio prihvatljiviji čitateljima, piše oblik imena reda pod kojim ga on poznaje. Lako je uočljivo kako su podatci iz prvog navedenog primjera identični. Iznoseni primjeri idu u prilog činjenici kako je Lašvanin ispred sebe imao Vitezovićev tekst, kojega je na nekim mjestima doslovno prevodio, a na nekim malo izmijenio, što dokazuje tvrdnju kako je „Opći ljetopis“ Lašvaninova prerada *Kronike* Pavla Rittera Vitezovića. Do sad navedene razlike između ova dva djela nisu konačne. Naime, Lašvanin pojedine godine potpuno izostavlja iz svog teksta, dok pojedine podatke spaja i stavlja ih pod istu godinu. Vitezović u svojoj *Kronici* za 796. godinu navodi kako su Mađari poslali darove Karlu Velikomu⁴⁹, što Lašvanin u potpunosti izostavlja. Izostanak ovog podatka doista iznenađuje. Razlog tomu je taj što Lašvanin gotovo u pravilu ne ispušta podatke vezane niti uz Mađare, niti uz Karla Velikoga. Začuđuje i činjenica kako Lašvanin izostavlja i podatak koji Vitezović

⁴⁵ *Ljetopis*, 87.

⁴⁶ *Kronika*, 147.

⁴⁷ *Ljetopis*, 97.

⁴⁸ *Kronika*, 177.

⁴⁹ Isto 143.

smješta u 668. godinu. Naime, kod Vitezovića stoji kako je Adeoat postao papom, a Lašvanin nikako ne propušta navesti podatke vezane uz crkvenu povijest. Razlozi za izostanke navedenih podataka nisu istovjetni s ranije navedenim razlozima, a koji su se ticali mogućeg nerazumijevanja teksta predložka te bi bilo koji navedeni razlog bilo samo nagađanje. U sljedećim retcima predstaviti će se i primjeri spajanja podataka, a kako bi se to najlakše predočilo prikazat će se tekstovi izvornika, prvo Lašvanin, a potom podatci iz Vitezovićeve djela:

696. „*Leoncin, izvrgavši Juštinijana s cesarstva s obrizanim nosom, učini se cesar. Tiberio treći toga imena (umorivši Leoncina) cesarom u Carigradu rimskim posta.*“⁵⁰ (Lašvanin)

696. „*Leoncin zvergši Justinijana s obrezanim nosom, učini se cesar.*“⁵¹ (Vitezović)

699. „*Tiberijuš treći toga imena, (umorivši Leoncina) cesarom v Carigradu rimskim posta.*“⁵² (Vitezović)

Za razliku od izostavljanja teksta, gore navedene razlike su razumljivije. Kronološki se razlikuju od podataka iz Vitezovićeve *Kronike*, ali Lašvaninov tekst ne gubi niti smisao, niti kontinuitet te su ovi primjeri još jedan dokaz kako je Lašvaninov „Opći Ljetopis“ slobodna obrada *Kronike* Pavla Rittera Vitezovića.

Nakon utvrđivanja činjenice kako Lašvanin za stvaranje „Općeg ljetopisa“ koristi predložak u vidu *Kronike* Pavla Rittera Vitezovića, slijedi dublja analiza podataka koje nam Lašvanin iznosi o srednjem vijeku. U daljnjem tekstu će biti prikazani podatci koje sadrži „Opći ljetopis“.

Razdobljem srednjeg vijeka u Lašvaninovom „Općem ljetopisu“ smatrat će se razdoblje u trajanju od 640. do 1527. godine. Polazna točka, odnosno 640. godina, izabrana je iz razloga što se uz nju navodi podatak o dolasku Hrvata, dok je konačna godina srednjovjekovlja obilježena dolaskom Habsburgovaca na hrvatsko prijestolje.

Kada bismo tematski podijelili podatke o srednjovjekovlju „Općeg ljetopisa“, dobili bismo crkvenu i političku podjelu. Podatci koji se tiču povijesti Crkve uglavnom su promjene nasljednika svetog Petra, podatci o pokrštanju pojedinih naroda te o crkvenim saborima. Podatci o političkoj povijesti nešto su složeniji. Razlog tomu jednostavno je veći opseg

⁵⁰ *Ljetopis*, 83.

⁵¹ *Kronika*, 137.

⁵² Isto 137.

mogućih podataka. Pa tako Lašvanin donosi promjene na pojedinim prijestoljima, prije svega, bizantskom i franačkom. Ne propušta iznijeti niti podatke o ratnim sukobima i sličnim događajima. Lašvanin iznosi i sve podatke koji se tiču arapskih i kasnije turskih osvajanja, ali važno je napomenuti kako on sve muslimane naziva „Turcima“. Može se zaključiti kako su glavne teme „Općeg ljetopisa“ crkvena, franačka, a kasnije i njemačka, bizantska i „turska“ povijest. Razlog tomu vjerojatno je i veća količina dostupnih podataka za spomenute teme. Nagla promjena događa se pri iznošenju podataka za tijek petnaestog stoljeća. U tom dijelu prevladava ugarska povijest, prije svega događanja vezana uz Matijaša Korvina, kojega Lašvanin oslovljava kao „kralja ugarskoga“. Kako je pod ugarskom krunom bilo i hrvatsko kraljevstvo, može se reći kako prevladava i hrvatska povijest. Međutim, može se naslutiti kako je Lašvaninu najvažnija tematika ona koja ima bilo kakve veze s Bosnom, odnosno bilo kakve veze s onim što Lašvanin poznaje, ili smatra bliskim. Može se primijetiti i kako Lašvanin za ovo razdoblje zanemaruje pojedine podatke iz Vitezovićeve *Kronike*. Neki od tih izostavljanja nisu toliko karakteristična za „Opći ljetopis“. Naime, Vitezović iznosi podatke o previranju na osmanskome dvoru, odnosno o borbi Bajazidovih sinova za prijestolje⁵³, što Lašvanin ne navodi niti pod neku drugu godinu, ali navodi jedan od podataka *Kronike* za istu godinu, odnosno 1411., onaj o postajanju Žigmunda carom⁵⁴. Spomenuta činjenica bi mogla ukazati na sve veće zanimanje Lašvanina za vladare usko vezane za povijest Bosne. Kao čista suprotnost izostavljanju, susrećemo se i s dodavanjem teksta. Naime, Lašvanin podatak o smrti kraljice Katarine iznosi na drugačiji način, nego li to čini Vitezović. Čini se kako je, da bi se podatak o smrti kraljice Katarine doimao što važnijim, izostavio drugi podatak iznesen u Vitezovićevoj *Kronici*. Kako bi se lakše dočarala razlika, slijede prikazi oba autora.

1474. „Štefanu od Zapolja, za njegovu vitešku službu, grad i kneštvo trenčinsko kralj Matijaš Daruva.

Umri v Rimu Katarina kraljica bosanska, žena Štefana kralja.“⁵⁵ (Vitezović)

1474. „Umri u Rimu Kate, Stipana Tomaša bosanskoga kralja žena; živi godina 11 u Rimu. I bi pokopana u Araceli, u crkvi fratara sv. Frane, od opsluženja rečenih.“⁵⁶ (Lašvanin)

⁵³ Isto 253.

⁵⁴ *Ljetopis*, 126.

⁵⁵ *Kronika*, 279.

⁵⁶ *Ljetopis*, 135.

Ranije je spomenuto kako je Lašvanin izostavio podatak vezan uz istu godinu kao i smrt kraljice Katarine. Stjepan Zapolja spominut je na nekoliko mjesta. Lašvanin ga navodi i kao jednog od sudionika događaja smještenih u samo godinu dana ranije, kao „Stipana Zapolija“⁵⁷. Stoga, sadržajno ne bi imalo smisla izostaviti osobu spomenutu samo nekoliko redaka iznad, osim kako bi drugi podatak vezan za istu godinu dobio na važnosti. Ovakva analiza sadržaja Lašvaninova teksta te komparacija s predloškom kojeg je koristio, pridonosi boljem shvaćanju autora i njegovih namjera. Bez komparacije se ne bi moglo primijetiti kako Lašvanin upotpunjuje Vitezovićev podatak, a izostankom podatka o Stjepanu Zapolji, dodatno ističe smrt kraljice Katarine. Lašvaninov tekst o smrti kraljice Katarine, odnosno izostavljanje podataka i svojevrsna nadopuna teksta, idu u prilog tvrdnji kako Lašvanina najviše zanima povijest onoga što mu je blisko, povijest onoga čemu je pristran, odnosno povijest Bosne. Ipak, ukrašavanje podataka i osobni pečat autora nije pravilo, nego iznimka. Najčešće je to slučaj s vjerskim i s podacima bliskima povijesti Bosne. Jedan takav primjer dolazi s godinom 1517. i Martinom Luterom, u kojem autor navodi kako je spomenuti „počeo svoj opaki zakon“⁵⁸. Ovakvim epitetom Lašvanin daje na značenju ovog podatka te se može iščitati njegova subjektivnost u vezi s vjerskim pitanjem, za razliku od Vitezovića, koji ne koristi sličan izraz, nego navodi kako je Luter „počeo upeljuvati svoju vjeru“⁵⁹. No, upravo ovakve Lašvaninove intervencije nam pomažu razumjeti njegovu sferu zanimanja i spoznati njegov osobni doprinos tekstu ljetopisa.

2.2 „Posebni ljetopis“

Sljedeća važna cjelina koja sadrži podatke vezane za srednjovjekovlje je „Posebni ljetopis“. U ovom odjeljku Lašvaninova *Ljetopisa* autor iznosi podatke usko vezane isključivo za povijest Bosne i Osmanskog Carstva za razdoblje u trajanju od 1300. do 1697. godine.⁶⁰ U „Posebnom ljetopisu“ autor nije toliko detaljan kao u „Općem“, odnosno postoje velike razlike u godinama između iznesenih podataka. Najbolji primjer toga je skok s 1380. na 1453. godinu⁶¹ na samim počecima poglavlja. Iz tog razloga ovo poglavlje ne sadrži pretjeranu količinu podatka za razdoblje srednjeg vijeka. „Posebni ljetopis“ svojevrsna je nadopuna „Općeg“. Naime, za 1378. godinu u „Posebnom ljetopisu“ Lašvanin iznosi podatak kako je

⁵⁷ Isto 135.

⁵⁸ Isto 141.

⁵⁹ *Kronika*, 297.

⁶⁰ *Ljetopis*, 261- 279.

⁶¹ Isto 261.

„Bosnu napalo dvadeset tisuća Turaka“⁶², što je u „Općem ljetopisu“ izostavljeno.⁶³ Također, Lašvanin za godinu 1526. „Posebnog ljetopisa“ upućuje čitatelja na to kako su podatci za tu godinu ranije napisani: „Ostalo gledaj na karti 62. sprida.“⁶⁴, što znači na 62. stranici izvornika. Međutim, ono što odudara od „Općeg ljetopisa“, a vezano je uz srednjovjekovlje, je umetanje teksta darovnice kralja Stjepana Tomaševića iz 1461. godine odmah nakon podatka o ubojstvu kralja Stjepana Tomaša.⁶⁵ Razlog zbog kojeg je ovo učinjeno, odnosno veliko odudaranje od ostalih kroničarskih dijelova *Ljetopisa* pokušat će se razjasniti u sljedećem odlomku. Ranije je navedeno kako Lašvaninovo djelo sadrži i dvije prepisane isprave predstavljene kao posebno poglavlje te bi bilo jednostavnije ovu darovnicu smjestiti uz te dvije isprave. Ranija uputa autora na povratak na ranije navedeni podatak spomenut u ovom odlomku, navodi nas na pretpostavku kako je Lašvanin imao namjeru organiziranosti i predglednosti podataka te bismo odgovor na spomenutu anomaliju možda mogli potražiti u izvoru koji je Lašvanin koristio za ovo poglavlje.

Na samom početku „Posebnog ljetopisa“ vidljivo je kako je Lašvanin imao stariji predložak za sastavljanje svog teksta. Naime, sam autor navodi kako je podatke „povadio iz razlikih starih rukopisa“.⁶⁶ Riječ je o *Fojničkoj kronici*, koju je Ćiro Truhelka objavio 1909. godine u već spominjanom *Glasniku Zemaljskog muzeja*. Originalni tekst pisan je bosančicom te ga je Truhelka transkribirao i uz to objavio i faksimile originala. U uvodnom dijelu piše o bogatstvu knjižnice franjevačkog samostana u Fojnici, gdje je i pronašao ovaj rukopis, nekim osnovnim obilježjima rukopisa te o načinu izrade faksimila.⁶⁷ Isti je uz transkribirani tekst pisao bilješke na mjestima koja su mu se činila važnima. Jedna od tih bilješki spominje i Nikolu Lašvanina. Zanimljivo bi moglo biti i to kako Truhelka spominje Lašvanina upravo na mjestu gdje se nalazi tekst darovnice kralja Stjepana Tomaševića navodeći kako je isti „dokument prepisao Fra Nikola Lašvanin“.⁶⁸ Spomenuti tekst darovnice naveden je ranije kao jedna od anomalija Lašvaninova stila. No, čini se kako pregledom teksta *Fojničke kronike* možemo dobiti vrlo jednostavan odgovor. Nikola Lašvanin u „Posebnom ljetopisu“ isključivo se koristi tekstem *Fojničke kronike*, uz pojedine nadopune ili izostavljanje podataka. Takva metoda nije mu strana jer je to već napravio s Vitezovićevom *Kronikom* pri pisanju „Općeg ljetopisa“. Stoga, Lašvanin darovnicu prepisuje iz *Fojničke kronike* te ne pravi razliku između

⁶² Isto 261.

⁶³ Isto 120.

⁶⁴ Isto 267.

⁶⁵ Isto 262.

⁶⁶ Isto 261.

⁶⁷ Ćiro Truhelka, „Fojnička kronika,“ *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 21 (1909), 443- 445.

⁶⁸ Isto 446.

cjelokupnog teksta iste i ostalih podataka iznesenih za druge godine. Iako „Posebni ljetopis“ sadržajno prati *Fojničku kroniku*, Lašvanin ne propušta priliku izmijeniti tekst na nekoliko mjesta, također slično onomu što je radio i s Vitezovićevim djelom. Tekst *Fojničke kronike* pod 1453. godinom iznosi podatak o padu Carigrada.⁶⁹ Lašvanin preuzima ovaj podatak, ali dopunjuje ga mišlju kako je tim činom „Bog kaznio Grke“. Kako je ovaj dio teksta Lašvaninov osobni doprinos „Posebnom ljetopisu“, iznijet će se u cijelosti:

1453. „... *I to Bog dopusti za pokarati Grke, koji ne viruju da Duh Sveti izhodi od Oca i od Sina. I vidi se očito gdi iz Carigrada diže se jedna bila golubica i odleti u visine nebeske.*“⁷⁰

Lašvanin rijetko daje komentare nakon iznesenih podataka te se rijetko odmiče od objektivnog prikaza. No, na ovom mjestu to ne propušta učiniti, što je slično s ranijim popratnim tekstom o smrti kraljice Katarine. Ovdje bi se opet moglo doći do zaključka kako je povijest Crkve jedna od glavnih Lašvaninovih tema. Povijest Bosne kroz povijest franjevačkog reda još je jedna od takvih tema. Naime, Lašvanin uz podatak o smrti fra Anđela Zvizdovića, kojim tekst u *Fojničkoj kronici* prestaje, iznosi i podatke o franjevačkom samostanu Duha Svetoga u Fojnici.⁷¹ Ranijoj tvrdnji kako je Lašvaninu važna preglednost i organiziranost iznesenih podataka ide u prilog činjenica kako iz *Fojničke kronike* ne preuzima podatak vezan uz 1493. godinu, odnosno „boj na Garbavi“⁷², jer je ovaj događaj detaljno opisan ranije u „Općem ljetopisu“.⁷³ Lašvanin je u svom nastojanju učinio neke greške. To najbolje možemo vidjeti na primjeru za godinu 1464., za koju Lašvanin u „Općem ljetopisu“ navodi kako je kralj Matijaš osvojio Zvornik⁷⁴, dok u „Posebnom ljetopisu“ navodi kako je kralj došao do Zvornika, ali ga nije zauzeo.⁷⁵ Ovdje Lašvanin u „Posebnom ljetopisu“ prepisuje podatak iz *Fojničke kronike* za istu godinu.⁷⁶ Od silne količine iznesenih podataka, Lašvanin je svojom nepažnjom iznio kontradiktorne podatke. Teško je reći je li bio svjestan svoje pogreške, no, kako je Lašvanin uglavnom upućivao na već iznesene podatke, što ovdje nije slučaj, vjerojatno je previdio svoju pogrešku.

Stvarajući „Posebni ljetopis“ Lašvanin ne prepisuje doslovno tekst *Fojničke kronike*, nego ga prerađuje po vlastitom nahodjenju na sličan način kojim je preradio i Vitezovićevo

⁶⁹ Isto 445.

⁷⁰ *Ljetopis*, 261.

⁷¹ Isto 266.

⁷² Truhelka, „Fojnička Kronika,“ 448.

⁷³ *Ljetopis*, 138.

⁷⁴ Isto 134.

⁷⁵ Isto 266.

⁷⁶ Truhelka, „Fojnička kronika,“ 448.

djelo. Iz toga slijedi zaključak kako je „Posebni ljetopis“ slobodna prerada *Fojničke kronike*. Lašvanin ne bi puno izgubio na sadržaju da ju nije koristio za svoj *Ljetopis*. Bilo bi jednostavnije da je pojedine podatke iz *Fojničke kronike* iskoristio pisajući „Opći ljetopis“. O razlozima izostanka tog čina može se samo nagađati. Nepoznavanje postojanja ovog djela tijekom pisanja „Općeg ljetopisa“, mogao bi biti jedan od njih. Autorovo upućivanje čitatelja kod spomenute 1526. godine navodi na zaključak kako je „Opći ljetopis“ napisan prije „Posebnog“. Drugi razlog mogao bi biti i taj kako je određenu povijest Bosne i franjevačkog reda te dio povijesti Osmanskog Carstva želio prikazati odvojeno od opće povijesti radi lakšeg pregleda podataka.

2.3 Srednjovjekovne isprave u *Ljetopisu*

Do sad nam je poznato kako je Nikola Lašvanin u svoj *Ljetopis* posebno poglavlje posvetio dvjema ispravama. Prva je nazvana „Dekret kralja Stjepana Tome“, dok je druga „Sazivno pismo Stjepana Tome, zadnjeg bosanskog kralja“.⁷⁷ Osim ove dvije isprave u zasebnom poglavlju, Lašvanin je u „Posebnom ljetopisu“ uz podatak o ubojstvu kralja Stješana Tomaša iznio prijepis još jedne isprave, koja je spomenuta pri uspredbi „Posebnog ljetopisa“ i *Fojničke kronike*.

Prema prijepisu kojeg iznosi Lašvanin „Dekret kralja Stjepana Tome“ izdan je u Konjicu 1446. godine na blagdan sv. Ivana Krstitelja. Kralj je u Konjicu okupio plemstvo cijelog kraljevstva kako bi se dogovorili o mjerama očuvanja kraljevstva. Izneseno je sedam zaključaka vezanih uz vjernike i uz pravne zakone. Nakon iznesenih zaključaka napravljen je popis svih svjedoka koji su bili prisutni prilikom donošenja odredbi.⁷⁸ Pretpostavka je ta kako je Lašvaninu ova isprava bila zanimljiva jer je riječ o kralju Stjepanu Tomašu te o dvije odredbe vezane uz krivovjernike i crkvene posjede. Primjećeno je kako Lašvanin u pravilu ne propušta iznijeti sve dostupne podatke vezane uz spomenutog kralja, što je slučaj i s ovom, ali i sa sljedećom ispravom.

„Sazivno pismo Stjepana Tome, zadnjeg bosanskog kralja“, kako Lašvanin naslovljava ovu ispravu, prema prijepisu kojeg iznosi, izdana je u Prištini 1459. godine. U ispravi je riječ o kralju Stjepanu Tomaševiću, koji upozorava cjelokupno bosansko plemstvo navodeći kako je Mehmed blizu i kako bi se kao kršćani trebali suprotstaviti opasnosti. Ovom prilikom

⁷⁷ Nikola Lašvanin spominje Stjepana Tomaša, kao posljednjeg bosanskog kralja, a ne Stjepana Tomaševića. Razlog tomu vjerojatno je nemoralan i pogrešan čin dolaska Tomaševića na prijestolje, što je za posljedicu imalo i pad Bosanskog Kraljevstva.

⁷⁸ *Lašvanin*, 281- 283.

Stjepan Tomašević poziva sve vodeće velikaše na što brži dogovor o načinu suprotstavljanja sultanu Mehmedu.⁷⁹ Dakle, isprava je zapravo poziv na rat protiv Osmanlija i suštinski se razlikuje od prethodne. No, samim iznošenjem datuma isprave, Lašvaninu bi trebalo biti sumnjivo kako je u njoj riječ o kralju Stjepanu Tomaševiću. Razlog tomu je taj kako je Lašvanin već ranije početak vladavine spomenutog kralja smjestio u 1461. godinu. Prvi put je to učinio u „Općem ljetopisu“⁸⁰, a potom i u „Posebnom ljetopisu“.⁸¹ Možemo samo nagađati o njegovoj svjesnosti ovakve pogreške. Postoje dvije mogućnosti. Lašvanin je bio svjestan pogreške, ali mu se činilo jako važnim iznijeti tekst o pozivu kralja Stjepana Tomaševića u rat protiv Osmanlija. Namjera bi bila ista i prilikom druge mogućnosti. Naime, ako Lašvanin nije bio svjestan kontradiktornosti podataka, svejedno je želio iznijeti poziv kralja na rat protiv Osmanlija. U krajnjem slučaju Lašvanin ponovno pokazuje svoje sklonosti spram srednjovjekovnom razdoblju, odnosno posljednjim danima Bosanskog Kraljevstva.

O posljednoj srednjovjekovnoj ispravi već je bilo riječi. Lašvanin ju prepisuje iz *Fojničke kronike*, a iznosi ju nakon podatka o ubojstvu kralja Stjepana Tomaša, kojeg su počinili njegov sin Stjepan i brat Radivoj. Upravo su Stjepan i Radivoj glavni protagonisti ove isprave. Naime, riječ je o darovnici kralja Stjepana Tomaševića iz 1461. godine izdanu u Bobovcu, u kojoj Stjepan pred svjedocima daruje različite posjede svom stricu Radivoju.⁸² Imena svjedoka su dosta važna za ovu darovnicu, ali i za „Dekret kralja Stjepana Tome“. U obje isprave se pojavljuje plemić Radivoj Vladimirović. On je navodno bio knez i sudac na kraljevskom dvoru. Međutim, suvremeni izvori ne svjedoče postojanje kneza Radivoja. Riječ je o fiktivnom pretku Luke Vladimirovića, koji je falsificiranjem isprava imao namjeru dokazati svoje plemićko podrijetlo.⁸³

⁷⁹ Isto 283- 285.

⁸⁰ Isto 133.

⁸¹ Isto 262.

⁸² Isto 262- 266.

⁸³ Filipović, „Bosansko srednjovjekovlje u domaćim franjevačkim kronikama 18. stoljeća,“ 132.

3. Ljetopis sutješkog samostana

Ljetopis sutješkog samostana fra Bone Benića priredio je i preveo dr. fra Ignacije Gavran u sklopu biblioteke „Iz Bosne Srebrene“ pod nakladom izdavačke kuće Synopsis 2003. godine. Upravo ovo izdanje Benićevo djela bit će glavni predložak na kojem će se temeljiti analiza izvora te vršiti komparacija s ostalim ranijim objavama spomenutog djela. Poglavlje će biti podijeljeno na sličan način kao što je to bio slučaj s poglavljem o Nikoli Lašvaninu. Dakle, ukratko će biti predstavljen život autora, osobine ljetopisa, način na koji je objavljen, njegov sadržaj i na poslijetku će biti riječi o srednjovjekovlju u Ljetopisu sutješkog samostana.

3.1 Bono Benić - Životopis

Fra Bono Benić rođen je oko 1708. godine u sutješkoj župi u selu Čatići. Selo se nalazi u blizini Kaknja s desne strane rijeke Bosne. Prvo obrazovanje primio je u sutješkom samostanu⁸⁴ u koji je došao s deset godina. U tom samostanu je oko 1723. godine, dakle s 15 godina, stupio u franjevački red. Nakon toga Benić studira filozofiju i teologiju u Italiji. Sljedeći trag fra Bone Benića pronalazimo u Šibeniku. Tamo provodi dvije godine te se 1733. godine premješta u Zaostrog obavljajući istu dužnost. Već sljedeće godine se vraća u Kraljevu Sutjesku i preuzima ulogu odgoja mladih franjevačkih novaka. Godine 1736. postaje gvardijanom svog matičnog samostana. Ovu funkciju vršio je i u samostanima u Kreševu i Fojnici te se na poslijetku vraća u Kraljevu Sutjesku. Sljedeća dužnost koju je obavljao bila je ona definitora provincije, čijim kustosom postaje 1759. godine. U međuvremenu je obavljao i dužnost župnika u Varešu. U dva navrata je bio i provincijal. Ovu dužnost je prvi put obavljao u razdoblju od 1765. do 1768. godine, dok je od 1774. do 1777. godine po drugi put obavljao dužnost provincijala. Kao krunu bogate karijere istaknutog franjevca valja spomenuti i kako je pred sam kraj života od strane pape Pija VI. izabran za njegovog

⁸⁴Kraljeva Sutjeska je selo u središnjem dijelu Bosne i Hercegovine. Područje Kraljeve Sutjeske bilo je nastanjeno već u prapovijesno doba. Vrijeme nastanka i osnivač srednjovjekovnog naselja nisu poznati. Za vrijeme vladavine bana Stjepana II. Kotromanića sredinom 14. st. Izgrađen je banski dvor. U Kraljevoj Sutjesci se nalazi franjevački samostan s crkvom sv. Ivana Krstitelja. U sklopu samostana se nalazi bogat arhiv, knjižnica i muzej. Građa je raznovrsna i sastoji se od oko 11 000 knjiga, tridesetak inkunabula i sl. Podizanje samostana smješteno je u vrijeme vladavine spomenutog bana. Kroz svoju povijest je nekoliko puta uništavan (1524., 1658), ali i ponovno podizan. Samostan je u danšnjem obliku podignut je 1890. godine te je veći od izvornog oblika. Džamija sultana Mehmeda II. izgrađena 1463., a ubraja se među najstarije na području Bosne i Hercegovine.: Hrvatska enciklopedija, s. v. „Kraljeva Sutjeska“, pristupljeno 13.2.2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33685>>

povjerenika i izaslanika. Međutim, tu funkciju fra Bono Benić nikad nije obavljao jer je 25. ožujka 1785. preminuo u Kraljevoj Sutjesci.⁸⁵

3.2 Izvornik

Benićev rukopis u Ljetopisu sutješkog samostana samo je jedan dio cjelokupne knjige naslovljene *PROTOCOL: SVTTISCEN*. Vanjske dimenzije knjige su 296 x 197 x 53 mm, dok su listovi 286 x 190 mm. Tekst je pisan kvalitetnom crnom tintom te se uz rubove ostavljalo prostora za unošenje različitih bilješki i brojevi godina. Stranice izvornika su uglavnom paginirane. Prvih šest listova nije označeno brojevima stranice, a potom se brojevi označavaju od 1 do 367, dok posljednjih 193 stranice nisu označene brojevima. Iako nije jedini pisac Ljetopisa, Benićev rukopis zauzima veći opseg od ostalih autora. Benićev doprinos ljetopisu prestaje na 257. stranici originala.⁸⁶ Osim popisa događaja ubačeni su i različiti dodatci o kojima će nešto više riječi biti kasnije.

3.3 Izdanja *Ljetopisa sutješkog samostana*

Ranije je navedeno kako će glavni predložak za analizu izvora biti inačica Benićeva djela koju je priredio Ignacije Gavran. Iako je navedeno kako je izvornik naslovljen *PROTOCOL: SVTTISCEN*, Gavran prilikom objavljivanja Benićeva teksta koristi naziv *Ljetopis sutješkog samostana*. Međutim, Gavran nije prvi objavio izvatke *Protocola*, nego je to učinio već puno puta spominjani fra Julijan Jelenić, koji preko *Glasnika zemaljskog muzeja* godinu za godinom od 1923. do 1927. objavljuje Benićev tekst *Protocola*. Jelenić je ovo djelo nazvao *Ljetopis franjevačkog samostana u Kr. Sutjesci (Chronicon franciscani conventus Kr. Sutjeskae)*. Međutim, Jelenić nam prije objavljivanja teksta *Protocola* donosi i kratki uvod. U njemu piše o nastanku samostana te iznosi kratku biografiju Bone Benića. Osim Bone Benića, Jelenić ukratko iznosi i podatke iz života ostalih autora *Protocola*: fra Dominika Franjića, fra Stijepe Marijanovića te fra Mate Mikića. Fra Jelenić nas upoznaje i s načinom na koji je pristupio radu na ovom djelu, odnosno koje dijelove izvornog teksta nije koristio. Svaki od spomenutih autora dobio je svoj dio podjele, s napomenom da prvi i zadnji dio imaju dodatnu podjelu. Također, Jelenić napominje i kako njegova inačica ne prati u potpunosti

⁸⁵ *Ljetopis sutješkog samostana*, 2. izd., prir. i prev. Ignacije Gavran (Sarajevo, Zagreb: Synopsis, 2003), 11- 12.

⁸⁶ Isto 27.

izvornik, nego je raspored izvornog teksta podredio boljem i lakšem pregledu.⁸⁷ Nas ovdje zanima upravo ovaj prvi dio Jelenićeva *Ljetopisa franjevačkog samostana u Kr. Sutjesci*, jer nam u njemu iznosi Benićeve tekst. Taj tekst Jelenić nam iznosi počevši s poviješću provincije⁸⁸, a nastavlja s poviješću samostana te ostalim porušenim samostanima te samostanima koji su još u funkciji⁸⁹. Tekstove nam Jelenić donosi na latinskom jeziku i pismu. Naime, ovim načinom se Jelenić služi cijelo vrijeme. Točnije, ono što je autor pisao na latinskom jeziku, ili na nekim mjestima talijanskim, Jelenić priređuje u tom obliku. Dijelove teksta koje je Beniće pisao hrvatskim jezikom na ćirilici, Jelenić iznosi na ćirilici svoga vremena. Zatim Jelenić kronološki počinje s 1718. godinom i prati događaje sve do 1785. godine, kada završava Benićeve dio ljetopisa. Ove dijelove ljetopisa Jelenić u spomenutom časopisu objavljuje 1925.⁹⁰ i 1926.⁹¹ godine, a osim latinskog teksta ove dijelove odlikuju i dijelovi pisani hrvatskim jezikom i ćirilicom. Možemo vidjeti kako su izvanci Benićeve djela objavljeni kao početni tekstovi *Glasnika*, iz čega slijedi kako su tada urednici smatrali kako je objava izvornih tekstova bosanskih ljetopisaca vrlo važna, odnosno da su dobili na važnosti u odnosu na prethodna razdoblja, kada je Truhelka objavio Lašvaninov tekst. Tekstove ostalih autora iznio je u *Glasniku* za 1927. godinu.⁹² Jelenićev rad na sutješkom ljetopisu nedvojbeno je važan iz jednostavnog razloga što je upravo on kroz *Glasnik Zemaljskog muzeja* na vidjelo iznio Benićeve rukopis. Iako ga je objavio nešto teže razumljivim, tekst iz sutješkog ljetopisa je kronološki organizirao i budućim istraživačima uvelike olakšao posao te nas поближе upoznao sa samim izvornim tekstom na način objavljinja izvora na latinici i ćirilici, odnosno što je bliže mogao biti izvornom tekstu, a kako bi se lakše iščitavao. No, što se tiče samog ovog rada, Jelenić nije od velike pomoći. Kako je ranije navedeno, Jelenić izostavlja podatke koje je Beniće iznio za razdoblje prije 1718. godine. Kako bismo vidjeli koje je podatke autor izvornog teksta iznio za razdoblje srednjeg vijeka moramo pristupiti izdanju drugog autora. Taj autor je fra Ignacije Gavran. Njegov rad na izvorniku prvi put je objavljen 1979. godine. Drugo izdanje istog rada objavljeno je 2003. godine uz neznatne izmjene. Stoga, ovo najrecentnije izdanje Benićeve djela smatra se i najrelevantnijim, a ujedno je i najpreglednije i

⁸⁷ Julijan Jelenić, „Ljetopis franjevačkog samostana u Kr. Sutjesci,“ *Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 35 (1923), 1- 10.

⁸⁸ Isto 12- 30.

⁸⁹ Julijan Jelenić, „Ljetopis franjevačkog samostana u Kr. Sutjesci,“ *Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 36 (1924), 1- 9.

⁹⁰ Julijan Jelenić, „Ljetopis franjevačkog samostana u Kr. Sutjesci,“ *Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 37 (1925), 1- 41.

⁹¹ Julijan Jelenić, „Ljetopis franjevačkog samostana u Kr. Sutjesci,“ *Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 38 (1926), 1- 34.

⁹² Julijan Jelenić, „Ljetopis franjevačkog samostana u Kr. Sutjesci,“ *Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 39 (1927), 1- 25.

najrazumljivije. Gavran, kao i Jelenić, ovo djelo ne naslovljava izvornim nazivom, već koristi naziv *Ljetopis sutješkog samostana*. Za razliku od Jelenića ne izostavlja razdoblje prije 1718. godine, a koliko je podataka Beniće iznio za razdoblje srednjeg vijeka vidjet ćemo kasnije. Kao i Jelenić, Gavran je pri svom izdanju sutješkog ljetopisa napravio uvodnu studiju koja sadržava kratku povijest samostana, Benićeov životopis te svoj pristup radu na izvorniku.⁹³ Za razliku od Jelenića, Gavran je preveo Benićeov rukopis te nam ga iznosi na hrvatskom jeziku latinskim pismom. Nakon glavnog ljetopisnog dijela, Gavran prilaže tri faksimila izvornika, kartu sutješkog kraja u 18. stoljeću, kartu katoličkih župa u Bosni i Hercegovini 1762. godine, riječnik manje poznatih riječi te kazalo imena i zemljopisnih pojmova.⁹⁴ Što se tiče glavnog dijela rada, Benićeov rukopis, Gavran ga dijeli na nekoliko dijelova. Namjera mu je izvornik predstaviti kronološkim slijedom s naglaskom na preglednost. Cijelo djelo je nazvao *Ljetopis sutješkog samostana* te ga je podijelio na četiri glavna dijela. Prvi je „Opći ljetopis“ u kojem se iznose događaji iz opće povijesti. Upravo će ovaj dio najviše pridonijeti istraživanju srednjovjekovlja kod Bona Benića. Potom slijedi pregled nastanka Bosanske provincije i njezinih podjela. Ovaj ulomak se dalje dijeli na četiri odsjeka. Sljedeće poglavlje nosi naziv „O podrijetlu, stradanju i nekim drugim stvarima samostana“, koje sadrži i dva potpoglavlja; jedno o porušenim, a drugo o samostanima koji u njegovo vrijeme još djeluju. Naposljetku, Gavran iznosi „Posebni ljetopis“ te ga prema razdobljima dijeli na šest odsjeka.⁹⁵ Gavranova inačica Benićeov djela prvi put je objavljena 1979. godine. Gavran nam uz drugo izdanje, dakle ono iz 2003. godine, napominje kako je na nekim mjestima prepravljeno prvo izdanje, prije svega zbog primjedbi stručnjaka hrvatskog jezika, čija je mišljenja ovdje uvažio.⁹⁶ Ne umanjujući značaj Jelenićeva doprinosa našoj tematici, mišljenja sam kako je trenutno najbolje što imamo sačuvano od Benića upravo izdanje *Ljetopisa sutješkog samostana* fra Ignacija Gavrana.

3.4 Sadržaj *Ljetopisa sutješkog samostana*

Do sad se na općenit način prikazao Benićeov rad, kako kroz Jelenićevu, tako i kroz Gavranovu djelatnost. Sada će se поближе odrediti sadržaj sutješkog ljetopisa u onom obliku kako nam ga iznosi fra Ignacije Gavran. Kako bi se razumljivije i preglednije predstavio taj sadržaj, pratit će se ranije navedena podjela ljetopisa.

⁹³ *Ljetopis sutješkog samostana*, 5- 32.

⁹⁴ Isto 342- 386.

⁹⁵ Isto 33- 341.

⁹⁶ Isto 32.

Kao što je ranije navedeno, Gavranova želja bila je kronološki posložiti Benićeve tekstove. U skladu s tim, najprije nam iznosi opći dio ljetopisa. No, prije iznošenja ljetopisnog dijela Gavran nam prikazuje i kratki uvod, kojim je Benić započeo svoj rad, naslovljen „Pisac se ispričava“. Sjetit ćete se kako i Jelenić i Gavran daju svoje inačice naslova sutješkog ljetopisa. Međutim, već od prve rečenice Benićeve uvoda jasno je kako ni on nije bio siguran kako nazvati svoje djelo. Navodi kako bez obzira na činjenicu kako knjiga nosi naslov *Protocol*, čitateljeva je odluka kakvim će ga smatrati, odnosno bez obzira koji mu naslov damo, neće se ništa promijeniti. Želja mu je predstaviti događaje iz prošlosti, ali i one koje je sam proživljavao te se ispričava zbog bilo koje lošije osobine svoga djela i nada se kako će potaknuti nekoga na bolji i opširniji rad. Svoj uvod Benić završava navođenjem vareške župe kao mjesta, a 1759. godinu kao početak pisanja djela.⁹⁷ Nakon uvoda slijedi kronološki pregled događaja od 730. do 1697. godine. Međutim, ovaj dio je jako kratak u usporedbi s cjelokupnim sadržajem. Kada je Benić prije spominjanja događaja iz 730. godine, kojom počinje svoj pregled, naveo kako će iznijeti „nekoliko stvari starijih iz našega historika“⁹⁸, mislio je doslovno. Ovaj dio *Ljetopisa sutješkog samostana* zauzima svega sedamnaest stranica Gavranovog izdanja. Podatci se uglavnom tiču povijesti Bosne, bosanskih franjevaca te crtica iz osmanske povijesti.⁹⁹ U skladu s naslovom teme, o ovom dijelu ljetopisa bit će više riječi nešto kasnije, jer se u njemu nalaze i podatci za razdoblje srednjeg vijeka. U sljedećem poglavlju naslovljenom „Letimičan pregled nastanka Bosanske provincije i njezinih podjela“, kao što se i po samom nazivu može naslutiti, prikazana je povijest Bosanske provincije. Ovaj dio ljetopisa podijeljen je tematski i kronološki na četiri dijela, a prati događaje od 1258. do 1757. godine. Počinje s osnivanjem provincije i prostorima koji su joj pripadali. Potom slijede kratki pregledi odvajanja Hrvatske kustodije te provincije Presvetog Otkupitelja od Bosanske provincije. U posljednjem dijelu ovog poglavlja riječ je odvajanju Prekosavlja, koji se dalje dijeli na četiri dijela prema djelovanju različitih provincijala u ovom procesu. U izvorniku su se pri pisanju ovog dijela ljetopisa umetali različiti dokumenti usko vezani uz teme o kojima se pisalo te nam Gavran iznosi četiri priloga, odnosno dokumenta iz vremena podjela provincije.¹⁰⁰ Sljedeće poglavlje je nešto kraće te se sastoji od tri dijela. Tekst počinje pregledom povijesti sutješkog samostana. Potom slijede ostala dva potpoglavlja u kojima Benić piše o porušenim, ali i o samostanima koji još uvijek djeluju.¹⁰¹ Posljednja, a ujedno i

⁹⁷ Isto 35- 36.

⁹⁸ Isto 37.

⁹⁹ Isto 37- 54.

¹⁰⁰ Isto 55- 105.

¹⁰¹ Isto 106- 122.

najopsežnija, cjelina je „Posebni ljetopis“. Podijeljen je na šest odsjeka te prati popis gvardijana samostana sv. Ivana Krstitelja u Sutjesci te njihovo djelovanje i okolnosti u kojima su djelovali od 1524. do 1785. godine. Uz to, ova cjelina sadrži šesnaest prikladnih priloga vezanih uz događaje i procese koji se u tekstu prikazuju.¹⁰² Iako na samom početku Benić navodi kako će unijeti podatke do 1759.¹⁰³, jasno nam je kako je nakon toga i dalje vrijedno radio na sutješkom ljetopisu sve do svoje smrti u ožujku 1785. godine.

Sadržaj *Ljetopisa sutješkog samostana* sadrži vrlo velik broj podataka vezanih kako uz povijest samostana, tako i uz povijest franjevac tog samostana. Najopsežnije podatke autor iznosi upravo za vrijeme njegova života i djelovanja, odnosno najviše doznajemo o razdoblju između 1720. i 1785. godine. Glavni fokus autora je upravo povijest samostana i njegovih „djelatnika“ te nam ne preostaje previše prostora za daljnje istraživanje njegovih namjera pri stvaranju svoga djela. Međutim, autor se na nekoliko mjesta dotaknuo i srednjovjekovnog razdoblja. Ova činjenica je od velikog značaja za tematiku ovog rada. U kolikoj mjeri se autor dotaknuo srednjovjekovlja i koje stvari ga zanimaju, prikazat će se u daljnjem tekstu.

3.5 Izvori za *Ljetopis sutješkog samostana*

Autora sutješkog ljetopisa i njegove namjere do sad smo već prikazali. Teme koje su zanimale Benića su vrlo jednostave, a prvenstveno se tiču povijesti Bosne te djelovanja franjevac na tom području s glavnim naglaskom na sutješki samostan. Benić je najopsežniji pri prikazivanju događaja kojima je on svjedočio, odnosno najveći opseg djela zauzimaju podatci za razdoblje u kojemu je radio i djelovao sam autor ljetopisa. Nije teško za zaključiti kako je izvor za spomenute dijelove djela, upravo sam autor. Dakako, Benić nije mogao svemu svjedočiti, stoga je koristio i svjedočanstva suvremenika te podataka koji su mu bili dostupni preko dokumenata koji su mu lako bili dostupni.

Dijelovi ljetopisa koji se tiču podataka za ranija razdoblja vezani su uglavnom uz dva izvora. Na jedan nas Benić upućuje već na samom početku svog djela navodeći kako se u njegovom djelu ne može pronaći nešto novo te nas upućuje na Filipa iz Očevije i njegovu knjigu.¹⁰⁴ Djelo Filipa iz Očevije nije navedeno u Benićevo uvodu, niti je navedeno za koji dio rada ju je koristio. Međutim, može se pretpostaviti kako je riječ o drugom dijelu ljetopisa, odnosno dio koji se bavi kratkom poviješću Bosanske provincije. Dakako, Benić je dosta

¹⁰² Isto 123- 341.

¹⁰³ Isto 123.

¹⁰⁴ Isto 33.

skratio svoj izvor. Riječ je o izvoru o kojem će biti dosta riječi u ovom radu, odnosno djelu Filipa Lastrića *Pregled starina Bosanske provincije*.

Dobro nam poznato djelo Nikole Lašvanina, sljedeći je izvor iz kojega je Benić crpio podatke. Naravno riječ je o *Ljetopisu*, a Benić ga je koristio za svoj „Opći ljetopis“. Ranije je spomenuto kako je jedan dio Lašvaninova djela temeljen na *Fojničkoj kronici* te je stoga teško odrediti korištenje iste od strane Bone Benića. Dakle, postoji mogućnost kako je Benić za neke podatke naizmjenice koristio oba djela. No, jednostavnije rješenje bi bilo isključivo korištenje Lašvanina, koji je, kako je ranije navedeno, gotovo u cijelosti iznio *Fojničku kroniku*. Mišljenja sam kako je Benić koristio Lašvaninovu inačicu teksta fojničkog kroničara. Kako bi se ono potkrijepilo vrlo jednostavno, u sljedećim retcima će se u izvornom obliku prikazati podatci za 1498. godinu.

„Priminu sveti o. fra Angjeo u mistu Fojnici u carkvi Svete Gospe sad rečena Duh sveti.“¹⁰⁵ (Fojnička kronika)

„Priminu blaženi otac fra Anđeo Zvizdović u Fojnici u manastiru svete Gospe a sad se zove Duh Sveti isti manastir. Zašto onde gdi je prvo bio, ne more se držat, budući na putu. A bio je na Pazaricu više Fojnice, gdi bi Turci dohodili brez pristanka na vrata i na konak. Zato ga prinesoše redovnici i dobročinioci na ono misto gdi se i danas nahodi. I zove se Sveti duh.“¹⁰⁶ (Lašvanin)

„Priminu blaženi fra Anđeo Zvizdović u Fojnici, u manastijeru blažene Gospe a sada se zove Duha Svetoga isti manastijer; zaštobo, ondi gdi je prija bio, to jest nad Fojnicom, na Pazariću, nije mogao dajanisat, budući baš na putu svakomu.“¹⁰⁷ (Benić)

„Opći ljetopis“ ne donosi istu količinu podataka kao Lašvanin ili fojnički kroničar. Može se reći kako je Benić filtrirao Lašvaninov tekst te iznosio isključivo stvari vezane uz povijest Bosne te neke važnije stvari vezane uz povijest kršćanstva. Da je tomu tako, uvjerit ćemo se u sljedećem poglavlju.

¹⁰⁵ Truhelka, „Fojnička kronika“, 449.

¹⁰⁶ *Ljetopis*, 266.

¹⁰⁷ *Ljetopis sutješkog samostana*, 41.

4. Srednjovjekovlje u *Ljetopisu sutješkog samostana*

Prilikom prikaza sadržaja *Ljetopisa sutješkog samostana* bilo je vidljivo kako u njemu srednjovjekovlje nije previše zastupljeno. Osim dijela nazvanog „Opći ljetopis“, tragovi srednjovjekovlja mogu se pronaći i u nekim drugim djelovima sutješkog ljetopisa, no, kao što će se pokazati, u usporedbi s cjelokupnim djelom, oni su skoro neprimjetni.

Kao što je cijelo razdoblje srednjeg vijeka gotovo pa neprimjetno u odnosu na cjelokupni tekst, tako je isto razdoblje upola manje zastupljeno u „Općem ljetopisu“, nego što je to slučaj s razdobljem koje slijedi. „Opći ljetopis“ počinje 730. godinom, a okončan je 1697. Iako bi se iz ovoga podatka moglo pretpostaviti kako nam autor donosi pregled razdoblja u trajanju od gotovo jednog tisućljeća, to na žalost nije slučaj. Gotovo je bez neke dublje analize vidljivo kako je autor selektivno unosio podatke. Za razliku od nešto zahtjevnijeg pronicanja u djelo Nikole Lašvanina i njegovih sklonosti pri odabiru tema i podataka, Benić je vrlo jednostavan. To se lako primjeti upravo pri analizi „Općeg ljetopisa“. Naime, Benić selektivno unosi podatke vezane uz događaje od ključnog značaja za povijest kršćanstva, Bosne i „Turaka“. Budući da smo do sad upoznati sa sadržajem i bogatstvom podataka iznesenim u Lašvaninovu *Ljetopisu*, nije teško za primjetiti kako Benić uz silnu selektivnost godina pojedinih događaja vrši i selekciju podataka istih godina u odnosu na predložak, na kojem je temeljio svoj rad. Benićevo pisanje na ovaj način rezultiralo je i oskudnim podacima za razdoblje srednjeg vijeka. Kako je ranije napravljena odrednica srednjeg vijeka, kojeg je završetak određen 1526. godinom, tako će i ovdje biti slučaj. Iz toga slijedi kako Benić s velikim odmacima prati događaje od 730. do 1526. godine.¹⁰⁸ Kroz cjelokupni ljetopis povijest Bosne se nameće kao glavna tema te bi se moglo očekivati kako će se iznijeti veća količina podataka o srednjovjekovnoj Bosni. Međutim, Benić iznosi isključivo podatke o posljednjim danima Bosanskog kraljevstva spominjući smjene na prijestolju od smrti Tvrtka II. 1443. godine, preko Stjepana Tomaša do Stjepana Tomaševića. Beniću je bitan i pad Bosne. Taj podatak ne čudi, no čudi kako nije iznio više podataka o ranijoj bosanskoj povijesti, pogotovo iz razloga što Lašvanin u pravilu ne propušta spomenuti bilo koji podatak vezan uz srednjovjekovnu Bosnu.

Osim srednjovjekovlja u „Općem ljetopisu“, Benić se dotaknuo toga razdoblja i u pregledu nastanka provincije. Ovaj dio ljetopisa podijeljen je na četiri dijela (ranije su navedena), a u prva dva je riječ o događajima koji su se odvijali tijekom srednjeg vijeka. U prvom od njih Benić ukratko iznosi pregled osnutka Bosanske provincije te prati povijest

¹⁰⁸ Isto 37- 42.

provincije od 1258. godine do sredine petnaestog stoljeća.¹⁰⁹ U tom pregledu se poziva na različite izvore. No, imamo li na umu kako je u uvodnoj riječi spomenuo Filipa iz Očevije te kako ga u ovom tekstu ponovno spominje te upućuje na njegov rad¹¹⁰, nije nemoguće da je Benić koristio isključivo njegov tekst kao predložak svoga. U drugom dijelu Benić ukratko izlaže događaje s kraja petnaestoga te početka šesnastoga stoljeća, odnosno o podjeli provincije na Bosnu Hrvatsku i Bosnu Srebrenu.¹¹¹

Analiza Benićeve djela dovodi do zaključka kako ga srednjovjekovno razdoblje skoro pa i ne zanima. Stvara se dojam kako Benić nije siguran u ono što zapisuje o tom razdoblju te se čini kako ima obvezu spomenuti neke događaje „iz starine“ kako bi zadovoljio neki okvir, kojega je uočio kod Lašvanina ili Filipa iz Očevije. Uzmemo li u obzir opseg cijelog Benićeve djela, srednjovjekovlje se može pronaći samo u tragovima. Međutim, autor se i u iznošenju podataka tog razdoblja drži svoje izvorne tematike, povijesti Bosne i franjevacu te njihovog odnosa s „Turcima“.

¹⁰⁹ Isto 55- 57.

¹¹⁰ Isto 57.

¹¹¹ Isto 58.

5. „Kako je Bosna pala u ropstvo“

„Bosna captiva“ ili „Kako je Bosna pala u ropstvo“ jedno je od poglavlja u *Ljetopisu* Nikole Lašvanina, što se moglo vidjeti kroz pregled sadržaja njegova djela. No, do sad nije spomenuto kako je i Benićeve *Protocol* sadržavao isti tekst. Naime, „Kako je Bosna pala u ropstvo“ svojevrsni je uvod Benićeve rukopisa pisan, kao i kod Lašvanina, na latinskom jeziku. Nalazi se na prvih 14 paginiranih stranica.¹¹² Ovaj tekst u svoje inačice Benićeve ljetopisa nisu uvrstili niti Julijan Jelenić niti Ignacije Gavran. No, od potonjeg podatke saznajemo iz uvodnog dijela *Ljetopisa sutješkog samostana*. Beniću nije stran Lašvaninov rukopis te je vjerojatno i ovaj tekst preuzeo od njega.

Ranije smo mogli vidjeti kako Pavao Ritter Vitezović nimalo nije stran Nikoli Lašvaninu. Nakon što je za svoj „Opći ljetopis“ koristio isključivo *Kroniku*, ponovno se vraća Vitezoviću i prepisuje drugi njegov rad. Riječ je o posljednjem povijesnom djelu Pavla Ritтера Vitezovića tiskanog u Trnavi 1712. godine pod naslovom *Bosna captiva*.¹¹³ Na samom početku djela Vitezović donosi posvetu podbanu Petru Kegleviću. U njoj, kao razlog pisanja spomenutog djela, navodi kako postoji dosta neslaganja između domaćih i bizantskih autora o posljednjim danima Bosanskog Kraljevstva. Smatra kako bizantski pisci dosta griješe te je njegova namjera ispraviti pogreške i ostaviti svjedočanstvo o padu Bosne, koja je srce Ilirika. Kegleviću upućuje poruku kako je njegov predak nekada bio ban u Jajcu te kako se nada da će vratiti Bosnu kruni sv. Stjepana.¹¹⁴ Lašvanin ovaj dio ne donosi u svom poglavlju.

„Kako je Bosna pala u ropstvo“ počinje smrću kralja Stjepana Tomaša, kojeg su ubili njegov sin Stjepan i brat Radivoj na nagovor Matije Korvina. Novi kralj je Stjepan Tomašević. On papu Pija II. izvještava o teškom stanju u Bosni te o mogućem napadu Mehmeda zahtijevajući pomoć. Posljednje papine riječi bile su poruka o udruživanju kralja Stjepana i kralja Matije, smatrajući kako će ih tada Mehmed teško pobijediti. Potom je riječ i o posljednjim danima kraljice Katarine te je iznesen tekst epitafa njenog posljednjeg počivalista.¹¹⁵ Tekst nam Vitezović donosi i na latinskom i na hrvatskom jeziku.¹¹⁶ Zatim se opisuje Mehmedov prelazak Drine, bijeg Stjepana Tomaševića i ulazak Mehmeda u Bobovac nakon izdaje Radiča, poglavara grada. Potom se kreće u potragu za Stjepanom, kojeg zatiču u

¹¹² Isto 28.

¹¹³ Zrinka Blažević, „Genius grandibus aptus: Historiografska produkcija Pavla Ritтера Vitezovića,“ u: *Pavao Ritter Vitezović i njegovo doba (1652- 1713)*, ur. Alojz Jembrih, Ivana Jukić (Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2016), 161.

¹¹⁴ Hrvatinić Gabrijel Jurišić, „Pavao Vitezović kao latinist (Osvrt na neka Vitezovićeva latinska djela),“ *Senjski zbornik* 22/1 (1995), 213.

¹¹⁵ *Ljetopis*, 235- 243.

¹¹⁶ Jurišić, „Pavao Vitezović kao latinist,“ 214.

Ključu, gdje su ga i zarobili. Nakon prikazivanja osvajanja drugih bosanskih gradova, iznesen je podatak o ubojstvu kralja Stjepana Tomaševića te tekst njegovog epitafa. „Kako je Bosna pala u ropstvo“ završava zaključkom kako je Mehmed u vrlo kratkom razdoblju osvojio više od sedamdeset gradova. To je za posljedicu imalo teško stanje stanovnika nekadašnjeg Bosanskog Kraljevstva, što je dovelo do masovnog iseljavanja stanovništva u susjedne krajeve, od kojih su neki u Trsat donijeli drveni kip blažene djevice Marije.¹¹⁷ „Kako je Bosna pala u ropstvo“ završava sljedećom mišlju: „Tako je Bosna zbog sramotnog držanja svojih prvaka, od kojih se nijedan nije odupro neprijatelju nego se štoviše svi dragovoljno njemu predali, pala kao da je olujom oborena. Tako je to mlado kraljevstvo završilo prije nego što je dobilo krunu.“¹¹⁸

Ovaj citat u sebi suštinski sadržava i namjere bosanskih ljetopisaca. Naime, kroz njihove tekstove prožet je strah od zaborava bosanske prošlosti. Isto tako, smatraju kako je potrebno poznavati vlastitu prošlost kako bi budući naraštaji mogli izvući pouku iz uzročno-posljedičnih prikaza događaja. Upravo je pad Bosanskog Kraljevstva jedna od najvećih trauma bosanskog katoličkog stanovništva. To su smatrali i Benić i Lašvanin te se nameće zaključak kako je to jedan od razloga uvrštavanja Vitezovićevog djela u njihove kronike. Kako saznajemo od Ignacija Gavrana, Benić čak svoje djelo i počinje upravo ovim tekstom, smatrajući kako je pad Bosanskog Kraljevstva jedna od prekretnica cjelokupne povijesti Bosne. Uvrštavanjem Vitezovićeve teksta u svoj *Ljetopis*, Nikola Lašvanin na još jednom primjeru pokazuje kako je spreman prikupiti što više raznovrsnih podataka kako bi čitatelji imali opširniju sliku bosanske povijesti. Kao i kroz ostale dijelove kronika Bone Benića i Nikole Lašvanina, kroz „Kako je Bosna pala u ropstvo“ protežu se teme dugoročne tragedije Osmanske vlasti u Bosni, tragičnog kraja kraljice Katarine i posljednjeg bosanskog kralja Stjepana Tomaševića, a sve u svrhu iznošenja crtica iz srednjovjekovne bosanske povijesti i upozorenja budućim naraštajima, koji bi trebali učiti na greškama predaka i biti svjesni svoje prošlosti.

¹¹⁷ *Ljetopis*, 243- 249.

¹¹⁸ Isto 250.

6. Pregled starina Bosanske provincije

Pregled starina Bosanske provincije priredio je dr. fra Andrija Zirdum 2003. godine u sklopu Biblioteke Iz Bosne Srebrene, koju je tiskala izdavačka kuća „Synopsis“. Do sad smo se susretali s dr. fra Ignacijem Gavranom kao priređivačem, no, ovdje se susrećemo s njim kao prevoditeljem, zajedno s fra Šimunom Šimićem. Kao u slučaju s *Ljetopisom i Ljetopisom sutješkog samostana*, izdanje djela iz 2003. godine bit će temeljem analize djela. Ovo izdanje drugo je po redu kojega je priredio Zirdum. Prvo je objavljeno 1977. godine u Sarajevu u Biblioteci Kulturno naslijeđe Bosne i Hercegovine. No, kako je Zirdum i dalje istraživao ovo djelo i njegova autora, izdanje iz 2003. godine je prošireno novijim spoznajama te je mnogo relevantnije. Filip iz Očevije ranije je spomenut kao jedan od autora kojega je koristio Bono Benić. Riječ je o Filipu Lastriću, autoru *Pregleda starina Bosanske provincije*. Iako se ovo djelo razlikuje od gore spomenutih, analizi i predstavljanju djela i autora će se pristupiti na isti način.

6.1 Filip Lastrić - Životopis

Filip Lastrić rođen je 1700. godine u selu Očevija. Do 1719. godine bio je poznat kao Martin Jakovović. Školovanje je počeo 1712. ili 1713. u sutješkom samostanu. Tamo pristupa franjevačko redu 1719. godine i uzeo ime Filip te je od tada poznat kao Filip iz Očevije, odnosno Filip Lastrić, prema zaseoku Lastre. Već sljedeće godine Filip putuje u Italiju na daljnje školovanje. Nakon završenih studija je imenovan profesorom filozofije u Požegi 1726. godine. Oko 1730. godine se vraća u sutješki samostan, gdje je bio učitelj novaka. Pet godina nakon toga imenovan je kustosom Provincije, odnosno drugim čovjekom po važnosti. Od 1741. do 1745. godine obnaša dužnost provincijala. Filip Lastrić svoj je život podredio Provinciji i vjernicima. Živio je u teškom vremenu za Bosnu Srebreu (između ostalog kao i Lašvanin i Benić) te se svim silama borio očuvati status i dostojanstvo bosanskih franjevaca. Zadnja dva desetljeća života podredio je književnom i znanstvenom radu, što mu nije bilo nepoznato, jer je kroz cijeli život uz sve obveze uspio pisati i tiskati djela. Sačuvano je dva Lastrićeva rukopisa i deset tiskanih djela. Posljednje djelo koje je objavio, ujedno i najvažnije, upravo je *Epitome vetustatum Bosnensis provinciae*, odnosno *Pregled starina*

Bosanske provincije tiskano u Anconi 1776. godine. Filip Lastrić Očevac umro je 1783. godine i sahranjen je u sutješkoj crkvi.¹¹⁹

6.2 Izvornik

Do sad smo se susreli s rukopisima Nikole Lašvanina i Bone Benića, koji su na različite načine analizirani i objavljeni. No, *Pregled starina Bosanske provincije* je tiskano djelo. Tiskano je 1776. godine u Anconi pod nazivom *Epitome vetustatum Bosnensis provinciae seu brevissimum compendium historico-chronologicum*. Djelo sadrži sveukupno 144 stranice veličine 245 × 180 mm.¹²⁰ Andrija Zirdum *Pregled starina* u ovom izdanju iz 1776. godine smatra trećim i konačnim. Naime, Lastrić je je 1762. godine u Veneciji tiskao kratko djelo *De antiquitate et natis Provinciae Bosnensis*, kojega Zirdum smatra prvom verzijom *Pregleda*.¹²¹ Čini se kako je Benić imao uvid u Lastrićev rad na ovom djelu, jer nas u *Ljetopisu sutješkog samostana* upućuje na djelo Filipa iz Očevije, a navedena godina početka pisanja je 1759.¹²² Sljedeće tri godine prikupljao je nove podatke kako bi proširio to djelo te 1765. godine tiska *Epitome vetustatum Provinciae Bosniensis* na 48 stranica.¹²³ Daljnjim istraživanjem i nadopunjavanjem napisao je i posljednju inačicu, *Pregled starina* iz 1776. godine.

6.3 Izdanja *Pregleda starina Bosanske provincije*

U uvodnom dijelu ovog poglavlja napomenuto je kako je Lastrićev rad nešto drukčiji od *Ljetopisa* i *Ljetopisa sutješkog samostana*. Razlog tome možemo pronaći u činjenici kako su spomenuta dva djela rukopisnog karaktera, dok je Lastrić svoj rad sam dao tiskati. Iako je o izdanjima bilo riječi u uvodnom dijelu poglavlja, ali i u prethodnome poglavlju, ovdje će, kako bi se zadržala forma ovog rada, biti riječi o posljednjem izdanju *Pregleda starina Bosanske provincije*.

Andrija Zirdum prvi je put priredio *Pregled* 1977. godine. Pisao je uvodnu studiju o Filipu Lastriću, njegovom životu i djelu. Zirdum je nastavio istraživati Filipa Lastrića te je nove spoznaje uvrstio u izdanju *Pregleda* iz 2003. godine.¹²⁴ Novost kod ovog izdanja je i ta kako

¹¹⁹ *Pregled starina Bosanske provincije*, prev. Ignacije Gavran i Šimun Šimić, prir. Andrija Zirdum (Sarajevo, Zagreb: Synopsis, 2003), 16- 28.

¹²⁰ Isto 28.

¹²¹ Isto 26- 27.

¹²² *Ljetopis sutješkog samostana*, 33.

¹²³ *Pregled starina Bosanske provincije*, 27.

¹²⁴ Isto 5- 6.

je u njemu objavljen i faksimil izvornika. *Pregled starina Bosanske provincije* Andrija Zirdum počinje uvodom „Filip Lastrić Očevac, začetnik kritičke historiografije Bosne i Hercegovine“. Ova uvodna studija plod je njegovog istraživanja koje traje još od 70-ih godina prošlog stoljeća te se čini kako je najveći dio nje temeljen na Zirdumovom djelu iz 1982. godine naziva *Filip Lastrić Očevac (1700- 1783)*.¹²⁵ Nakon uvodnog dijela slijedi u potpunosti prevedeno djelo Filipa Lastrića uz pojedine dodatke. Dodatci ne utječu na izvorni tekst. Riječ je o slici naslovne stranice izvornika te o portretu Filipa Lastrića, nakon kojih slijedi izvorni tekst, a potom slika prve stranice izvornika te tri karte Provincije Bosne srebrenice iz 1679., 1729. te 1762. godine.¹²⁶ Potom slijedi „Neka razjašnjenja u *Pregledu starina*“ Andrije Zirduma. Naslov ovom poglavlju je ujedno i objašnjenje sadržaja istog. Naime, Zirdum komentira i analizira poglavlja iz izvornika te donosi rječnik manje poznatih crkvenih naziva.¹²⁷ Na samom kraju ovog izdanja priložen je i faksimil izvornika. Jedina razlika između prevedenog i uređenog teksta i izvornika iz 1776. godine je ta da je u izvorniku priložen *ARMA, SEU STEMMA REGNI BOSNAE.*, odnosno grb Bosanskog kraljevstva.¹²⁸

Izdanje koje nam je priredio Andrija Zirdum, a kojega su preveli Ignacije Gavran i Šimun Šimić zaista je onakvo kakvo bismo ga poželjeli. Znanstveni pristup priređivača, upotpunjen prijevodom izvornog teksta s latinskog i talijanskog na hrvatski jezik te prilaganje cjelokupnog faksimila izvornog tiska rezultiralo je najkompletnijim radom na Lastrićevu *Pregledu starina Bosanske provincije*.

6.4 Sadržaj *Pregleda starina Bosanske provincije*

Pregled starina Filipa Lastrića počinje predgovorom u kojemu autor navodi razloge pisanja djela te pojedine poteškoće prilikom skupljanja dokumenata na kojima se temelji njegov rad. Lastrić se tu prije svega osvrće na *De antiquitate et natis Provinciae Bosnensis*, smatrajući kako je to djelo trebalo proširiti, a produkt daljnjeg istraživanja upravo je *Pregled starina*.¹²⁹ Potom se Lastrić obraća čitateljima. Počinje izjavom kako je svjestan da nije stručnjak te da mu se rad temelji na malobrojnim dokumentima, koje je redom i naveo, kako

¹²⁵ Isto 7- 45.

¹²⁶ Isto 47- 189.

¹²⁷ Isto 191- 233.

¹²⁸ Isto 127.

¹²⁹ Isto 51- 52.

ne bi bio optužen za izmišljanje podataka.¹³⁰ Nakon poruke čitateljima slijede tekstovi pristanka teologa fra Franje Gracića i fra Augustina Okića, u kojima iznose stav kako se djelo ne kosi s katoličanstvom, čak štoviše smatraju kako je korisno i vrijedno te da ga je potrebno objaviti. Nakon pristanka teologa, sljedeće na redu je dopuštenje provincijala fra Bone Benića te odobrenje generalnog inkvizitora fra Lovre Matteuccija nakon osvrta fra Ivana Nikole Reppija.¹³¹ Neposredno prije glavnog teksta *Pregleda starina* Lastrić nam donosi sadržaj i podjelu svog djela.¹³² Ono je podijeljeno na osam glavnih poglavlja, koja se dalje, ovisno o tematici, dijele na još više dijelova. Prvo poglavlje nosi glavni naziv „O starini Bosanske provincije i njezinim kćerima“, koje je podijeljeno na devet odlomaka¹³³, a glavni naslov nam odaje i glavne probleme o kojima je u njemu riječ. U sljedećem poglavlju, podijeljenom na četiri odlomka, autor se osvrće na povlastice koje je tijekom godina primila Bosanska provincija te iznosi prijepise tekstova raznih dokumenata.¹³⁴ Sljedeće poglavlje sastoji se od tri odlomka i riječ je nekadašnjem sastavu Bosanske provincije. Također, autor donosi prijepise dokumenata koji su u skladu s temom.¹³⁵ Potom slijedi četvrto poglavlje, čiji prvi odlomak donosi tekst o sastavu Bosanske provincije, dok je u drugom riječ o razorenim samostanima.¹³⁶ U sljedećem poglavlju autor nam donosi šest popisa vršitelja različitih dužnosti, gdje uz pojedine osobe iznosi komentare. Svaki popis je zaseban odlomak, a to su: popis vikara, provincijala, generalnih izaslanika vizitatora, biskupa, pisaca te na kraju popis franjevačkih provincija.¹³⁷ Nakon raznovrsnih popisa slijedi šesto poglavlje. Tematski je podijeljeno na dva odlomka. U prvom autor piše o nevoljama između franjevaca i biskupa, dok se u drugom dijelu osvrće na nevolje pretrpljene zbog loših namjera „šizmatičkih Grka“. ¹³⁸ Nakon svojevrsnog crkvenog pregleda, autor prelazi na, kako glasi i glavni naslov sedmog poglavlja, povijest Bosne s „građanskog gledišta“. Autor se kroz tri odlomka osvrće na naziv i postanak Bosne, o bosanskim vladarima te na kraju i o bosanskim kraljevima.¹³⁹ U osmom poglavlju autor se osvrnuo i na geografske karakteristike zemlje Bosanskog Kraljevstva, donoseći pri tom i popise gradova i tvrđava. U ovom dijelu priložio je i mali dodatak s povlasticama dobivenih od strane osmanske vlasti.¹⁴⁰ Ovim je Lastrić završio svoje

¹³⁰ Isto 53- 54.

¹³¹ Isto 55- 58.

¹³² Isto 59- 60.

¹³³ Isto 63- 91.

¹³⁴ Isto 92- 111.

¹³⁵ Isto 112- 118.

¹³⁶ Isto 119- 124.

¹³⁷ Isto 125.- 141.

¹³⁸ Isto 142- 147.

¹³⁹ Isto 148- 160.

¹⁴⁰ Isto 161- 173.

djelo te nam donio i abecedni popis imena, mjesta i tema.¹⁴¹ Iako je ovime mislio završiti svoje djelo, naknadno je ubačen i „Mali dodatak ovom *Pregledu* u povodu jedne nove povijesti“, u kojem se osvrće na djelo *Storia Civile ed Ecclesiastica della Dalmazia, Croazia e Bosna*, gdje brani svoje stavove o povijesti Bosne.¹⁴²

Iz pregleda sadržaja Lastrićeva djela je vidljivo kako ga najviše zanima povijest Bosne, što crkvene što političke. Od samog početka, odnosno iz pregovora, je vidljivo kako Lastrić želi svom radu pristupiti kritički. To i čini navodeći korištene izvore te davanjem komentara i stavova o podatcima koje na temelju njih izvodi. Autor se na izvore i autore kojima se služio poziva kroz svoj tekst, ali se na njih osvrće kako u bilješkama ispod, tako i sa strane svog teksta. Djelo je u većoj mjeri tematski podijeljeno, dok se tematske cjeline drže kronološkog slijeda događaja. Kako je velik dio djela usko vezan uz srednji vijek, ovdje se nije ulazilo u dublju analizu sadržaja, jer će o tome biti više riječi nešto kasnije.

6.5 Izvori za *Pregled starina Bosanske provincije*

Ono što odvaja *Pregled starina* od ostalih radova ovdje analiziranih, odnosno *Ljetopisa* Nikole Lašvanina i *Ljetopisa sutješkog samostana* Bone Benića, činjenica je kako su nam izvori korišteni pri pisanju ovog rada navedeni od samog autora. Kao što je ranije navedeno, popis izvora naveden je prije glavnom dijela rada u poruci čitateljima. Svoj popis Lastrić počinje s ljetopisima i spisima fojničkog i sutješkog samostana. Potom slijedi djelo kojem ne navodi autora, naziva *Apologia per l' Ordine de' Frati Minori, in riposta al libro intitolato: Regni Storiche*. Potom slijedi djelo Mihovila iz Napulja *Chronologija Ordinis*. Sljedeće djelo koje je naveo pod rednim brojem četiri je *Chronologia*, autora Julija, odnosno Karla iz Peruđe. Potom slijede dva djela vrlo cijenjena u franjevačkim krugovima. Prvo je djelo Marka Lisabonskog *Croniche*, dok je sljedeće *Sažetak osam svezaka Waddinga* iz pera Harolda. Još jedno važno djelo je i *De origine Religionis Seraphicae* Franje Gonzage pod rednim brojem sedam. *Illyrici Sacri* Danijela Farlatija, odnosno prva četiri sveska navedenog djela, sljedeći je Lastrićev izvor. Tu imamo i kratak komentar autora u kojem navodi kako je u četvrtom svesku Farlati temeljito raspravljao o Bosni. Guadencije Kerckhove autor je devetog po redu izvora pod naslovom *In Statuta Generalia Commentarium. Ramus viridantis olivae* Emerika iz Budima, Orbinijevo djelo *Regno de' Slavi* i *Thesaurus indulgentiarum* Ivana Ančića sljedeća su tri navedena izvora. Time dolazimo do *Annales Minorum* Luke Waddinga,

¹⁴¹ Isto 174- 180.

¹⁴² Isto 181- 185.

odnosno petog sveska tog djela, gdje imamo još jedan komentar Filipa Lastrića u kojem navodi kako je upravo peti svezak jedini primjerak tog djela na bosanskom tlu. *Universalis typus Orbis terestris* Sebastiana Münstera posljednja je knjiga iz ovog niza. Posljednje što Lastrić navodi pisane su bilješke o podacima vikara Bosne dok je bila vikarija, koje mu je poslao kroničar Provincije Sv. Spasitelja Vinko Blaho.¹⁴³

Filip Lastrić analizi izvora koje koristi pristupa vrlo kritički, iznoseći svoje stavove o podacima koji oni navode. Lastrićev tekst prožet je citatima iz izvora koje koristi, koje dalje prihvaća ili opovrgava svojim razmišljanjem ili citatima iz drugih izvora koje smatra točnijima. Kroz svoj rad Lastrić je u dostupnoj onovremenoj literaturi uspio izvaditi većinu podataka vezanih uz Bosnu, odnosno uz Bosansku provinciju ili Bosnu kao kraljevinu.

¹⁴³ Nazivi izvora navedeni su prema, *Pregled starina Bosanske provincije*, 53- 54.

7. Srednjovjekolje u *Pregledu starina Bosanske provincije*

Filip Lastrić je *Pregled starina*, kao što smo ranije mogli vidjeti, podijelio na različita, tematski razvrstana poglavlja te smo već pri iznošenju sadržaja i sastava djela mogli vidjeti u kojima se autor dotaknuo razdoblja srednjeg vijeka. Ovdje će se ti dijelovi *Pregleda starina* dublje analizirati kako bi se prikazali podatci i informacije koje nam autor iznosi, a tiču se srednjovjekovlja. Kako je autor izvršio podjelu svog djela prema raznovrsnim poglavljima radi jednostavnijeg iščitavanja djela, tako će se i ovdje analiza sadržaja držati takve podjele.

7.1 „O starini i kćerima Bosanske provincije“

„O starini i kćerima Bosanske provincije“ naslov je prvog poglavlja *Pregleda starina*. U prikazu sadržaja se moglo vidjeti kako je Lastrić vršio i daljnju podjelu te nam je ovo poglavlje ujedno i najpodijeljenije s devet različitih odlomaka. Autor slijedi kronološki slijed događaja, što ovdje konkretno znači kako su srednjovjekovni podatci smješteni isključivo u prva tri odlomka.

U prvom odlomku Lastrić analizira podatke o počecima Bosanske provincije. Ovom problematikom pristupio je analizom sadržaja dostupnih djela te uspoređujući podatke iznesene u njima vezanih za osnutak provincije, odnosno u to vrijeme vikarije. Tako je Lastrić analizirao nekoliko djela počevši s djelima Marka Lisabonskog i Franje Gonzage, gdje je ustvrdio kako su obojica proturječni prilikom iznošenja argumenata o osnutku vikarije, čije osnivanje Marko Lisabonski smješta u 1340. godinu, dok drugi autor smatra kako je osnovana oko 1339. godine. Lastrić dalje analizira *Apologiu per l' Ordine*, Karla iz Peruđe te preko Farlatija, koji je iznio stavove Luke Waddinga, dolazi do zaključka kako su Marko Lisabonski i Franjo Gonzaga pogriješili. Lastrić smatra kako je vikarija nastala prije 1260. godine, jer se do tada razvila u osam kustodija.¹⁴⁴ Čini se kako Lastrić selektivno bila podatke onako kako njemu odgovaraju. Vidljivo je kako želi osnutak vikarije želi smjestiti što je ranije moguće. Međutim, njegova metoda određivanja je zavidna u odnosu na djela iz osamnaestog stoljeća o kojima je bilo riječi u ovom radu. Preko nekih podataka je shvatio kako su Marko Lisabonski i Franjo Gonzaga proturječni te je u skladu s tim odbacio njihove tvrdnje, a preuzeo tvrdnje ostalih autora temeljenih na Waddingovim podacima.

U sljedećem odlomku Lastrić kronološki prati nastanak novih provincija od Bosanske vikarije. Počinje s prostranstvom vikarije, gdje navodi kako je ona obuhvaćala prostor od

¹⁴⁴ *Pregled starina Bosanske provincije*, 63- 66.

Italije, Jadranskog mora pa sve do Karpata. Ovu tvrdnju potkrepljuje citatom iz bule Eugena IV. iz 1446. godine, ne navodeći mjesto iz kojeg ga preuzima. Potom se kratko osvrće na osnivanje Provincije Sv. Nikole u Apuliji, navodeći kako je ona nekad bila kustodija Provincije Bosne Srebrene. Ovdje navodi Gonzagu kao izvor.¹⁴⁵ No, ovdje bismo mogli potupiti na isti način kako je Lastrić postupio s navodima autora koje je smatrao kontradiktornima, jer do sad spominje Bosansku vikariju te naglo prelazi na naziv Provincija Bosna Srebrena. Lastrić dalje prelazi na nastanak Ugarske provincije, koja se izdvojila iz Bosanske vikarije 1447. godine, gdje se poziva na citat iz Haroldova djela. Ove podjele Lastrić usputno spominje u odnosu na sljedeći dio kada je riječ o odnosima Bosne s Dalmacijom. Počinje mišlju kako se nekad Dalmacija zvala Provincija Slavonija, a kao dokaz iznosi bulu Bonifacija VIII., čiji je naslov citirao prema Ančičevu *Thesaurus indulgentiarum*. Potom obrazlaže zašto se moralo mijenjati ime, navodeći Gonzagu, koji je tvrdio kako se u Zadru čuvala bula Bonifacija IX., kojom je papa naložio mijenjanje naziva u Provincija Dalmacija. Potom, analizirajući podatke Haralda, *Monumenta historica Provinciae Ragusinae* i *Chronologia* Mihovila iz Napulja, donosi okolnosti i procese koji su doveli do odvajanja Dalmacije od Bosanske vikarije 1469. godine. Lastrić odlomak završava daljnjom podjelom Dalmatinske provincije na Provinciju Sv. Jeronima i Dubrovačku.¹⁴⁶ Autor nikako ne propušta naglasiti kako su sve spomenute nove provincije nekada bile u sastavu Bosanske vikarije, odnosno kako je Bosna majka svim novonastalim provincijama.

U posljednjem odlomku koji se tiče srednjeg vijeka Lastrić piše o Podjeli Bosne na Bosnu Hrvatsku i Bosnu Srebreanu. Ovaj čin dogodio se 1514. godine. Lastrić u ovom odlomku želi istražiti koja od ove dvije provincije ima prednost. Bosna Hrvatska obuhvaćala je područje bosanskog kraljevstva sa zapadnom granicom na rijeci Vrbasu te neka područja na hrvatskom tlu. Kao jedan od razloga prednosti Bosne Hrvatske navodi Jajce, kao kraljevski grad na području istoimene provincije. Za Bosnu Srebreanu navodi kako se našla u teškoj situaciji zbog turskih pustošenja i pljačkanja. Ovdje se osvrće na citat iz *Monumenta historica provinciae Ragusinae* kako je u Bosni spaljeno trideset samostana, smatrajući kako je teško povjerovati u tako velik broj samostana. Lastrić je uvjerenja kako je podatak iz bule Eugena IV., kojeg je pronašao u *Thesaurus indulgentiarum* točniji. Naime, u njoj je naveden broj od šesnaest samostana. Potom Lastrić neke podatke o stanju u provinciji nakon pada Bosne pronalazi u *Ljetopisu* Andrije iz Dubočca, kojeg ne spominje u svom popisu izvora. Lastrić odlomak zaključuje mislima kako su spomenute provincije potekle od majke Bosne, ipak Bosna

¹⁴⁵ Isto 66- 67.

¹⁴⁶ Isto 67- 70.

Srebrena uživa znatno niži status, nego bi to po njegovom mišljenju trebala. Nakon toga kratko iznosi podatak kako je generalni kapitul 1688. godine naložio promjenu imena Bosne Hrvatske u Provincija Kranjska, iz razloga što spomenuta provincija nakon daljnjeg širenja Turaka više nije zauzimala područje zapadnog dijela nekadašnjeg Bosanskog kraljevstva.¹⁴⁷

Lastrić je u svom prvom poglavlju *Pregleda starina* imao za cilj prikazati najznačajnije promjene u životu Bosanske provincije. Kako je to radio temeljito i pregledno, tako nam je donio i podatke o samim počecima i prvim podjelama vikarije. Početci vikarije te prve podjele iste događali su se u srednjem vijeku. Tako nam prva tri odlomka otkrivaju autorovo razmišljanje o njima. Lastrićeve namjere i sfere zanimanja nije teško procijeniti. Njega isključivo zanimaju srednjovjekovni podatci vezani za povijest Bosanske provincije. Kako bi došao do svojih zaključaka Lastrić koristi različite dostupne izvore te stvara dojam znanstvenosti svoga djela. No, čini se kako je neke podatke birao selektivno, odnosno u većini slučajeva citirao je podatke koji njemu odgovaraju. Što je želio dokazati? Lastrićeve jedina namjera prilikom iznošenja podataka i zaključaka, a otkrio nam ju je sam u devetom odlomku prvog poglavlja je dokazivanje prava prednosti Bosne Srebrene pred Provincijom Sv. Ivana Kapistrana.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Isto 71- 74.

¹⁴⁸ Isto 90.

7.2 „O nekadašnjem sastavu Bosanske provincije“

Treće poglavlje *Pregleda starina* Lastrić je podijelio na tri odlomka. Prvi odlomak nosi naziv „O nekadašnjem sastavu Bosanske provincije, odakle i naziv ovog potpoglavlja.

U prvom odlomku trećeg poglavlja Lastrić se služi Haroldom i Gonzagom. Počinje prvom podjelom franjevačkog reda na provincije, vikarije i kustodije iz 1260. godine. Donosi i popis od osam kustodija Bosanske vikarije. Sljedeća podjela se dogodila 1400. godine, gdje se u novoj podjeli vikarija sastoji od sedam kustodija. Prema Haroldu se treća podjela dogodila 1516., u kojoj se sada provincija Bosna sastoji od sedam kustodija. Na kraju se Lastrić osvrnuo i na Gonzaginu podjelu Bosne na sedam kustodija.¹⁴⁹

U drugom odlomku Lastrić dokumentima pokušava argumentirati svoje zaključke o prostranstvu Bosanske provincije. Tako donosi prijepise dviju bula pape Eugena IV. iz 1444. pronađene u V. svesku djela Luke Waddinga. Naime, ovdje stoji kako se Vikarija Bosna proteže kroz Ugarsku, Moldaviju, Vlašku, Bugarsku, Rašku, Slavoniju i nekim drugim krajevima. Sljedeći dokument kojeg Lastrić navodi je dekret Stjepana Tvarka iz 1342., u kojem se spominje Bosanska vikarija te status franjevacu u Bosni. Međutim, nakon iznošenja dokumenta Lastrić navodi kako je on falsifikat. Stoga je začuđujuća je činjenica da ga je Lastrić uopće iznio kao bilo kakav dokaz. Nakon ovoga Lastrić zaključuje kako svi dokazi upućuju na to kako Bosanska vikarija postoji od davnina te navodi kraljevstva kroz koja se ona prostirala.¹⁵⁰

U posljednjem odlomku ovog poglavlja Lastrić želi objasniti pojam kustodije i kustosa u prošlosti. Podjela na kustodije imala je za svrhu olakšati upravljanje provincijama. Kustodije su obuhvaćale prostor nekoliko samostana s kustosom na čelu. Svi kustosi su između sebe birali predstavnika, koji je bio uz provincijala na generalnim kapitulima reda.¹⁵¹

U ovom poglavlju se drži teme prostranstva i sastava Bosanske provincije u ranijim vremenima. Lastrić takvo što postiže koristeći se probranim izvorima, koje dodatno potkrjepljuje prijepisima dokumenata. Lastrićeva namjera i ovdje je sasvim jasna. Naime, želja mu je prikazati povijest Bosanske provincije što starijom i što važnijom, a sredstva pri tom korištena, možemo vidjeti u gornjem tekstu.

¹⁴⁹ Isto 112- 114.

¹⁵⁰ Isto 114- 117.

¹⁵¹ Isto 118.

7.3 „Bosna“

U sedmom poglavju *Pregleda starina* Lastrić se odmiče od povijesti franjevaca te iznosi podatke o političkoj povijesti Bosne. U uvodnom dijelu poglavlja naslovljenom „O Bosni s građanskog gledišta“ autor navodi kako svaki čovjek treba poznavati povijest zemlje u kojoj živi. Smatrajući kako je njegov pregled povijesti Bosne oskudan podacima, Lastrićeva namjera je poticanje budućih naraštaja, koji bi, kada bude otkriveno više dokumenata, trebali nastaviti njegov rad.¹⁵²

Nakon kratkog uvodnog dijela slijedi odlomak o nazivu i postanku Bosne. Ovdje Lastrić uspoređuje podatke Farlatija i Orbinija. Citirajući Farlatijev *Illyricum sacrum* navodi jednu od teorija postanka imena Bosni. Naime, Farlati tvrdi kako je Bosna dobila ime po rijeci Bosni. Međutim, Lastrić odbacuje Farlatijev stav te je priklonjen Orbinijevoj tvrdnji iz djela *Il regno degli Slavi*. Riječ je o teoriji kako naziv Bosna potječe od naroda Besa, čije je ime nakon nekog vremena postalo Bosi te iz toga nastaje naziv „Bosna“. Tako Lastrić zaključuje kako je rijeka dobila naziv po narodu, a ne narod po rijeci.¹⁵³

Nakon što je ustanovio podrijetlo imena zemlje na redu je odlomak „O upravljačima Bosne“. Ovdje je riječ o poznatim vladarima Bosne prije nego je postala kraljevina. Prema Orbiniju i Farlatiju iznosi nam dvanaest poznatih imena. Počinje tvrdnjom kako su većim upravnim jedinicama, pa tako i Bosnom, vladali banovi, a potom prelazi na popis bosanskih vladara. Prvim banom smatra bana Borića, kojega je ban Kulin zamijenio 1163. godine i vladao sljedećih 36 godina. Sljedeće poznato ime je ban Nikola, čija je vladavina stavljena oko 1233. godine. U 1236. godinu smjestio je bana Zibislava, kojega je naslijedio Ninoslav. Nakon njega dolazi Ivan Kotroman. Lastrić se na ovom mjestu zaustavlja s komentarom kako od Ivana Kotromana do Stjepana Kotromanića, jedino Farlati navodi pojedine vladare. Naime, Farlati navodi dva vladara postavljenih od ugarskog kralja, preko kojih dolazi do Stjepana Dragutina te Pavla i Mladena Bribirskog. Popis se završava sa Stjepanom Kotromanićem.¹⁵⁴ U ovom odlomku Lastrić prije svega koristi Farlatija kao izvor te ne propitkiva toliko informacije koje prenosi, kao što je to bio slučaj pri opisivanju povijesti provincije. Sam je svjestan kako je prisiljen koristiti svaki podatak koji se tiče bilo kakvog spomena bosanskih vladara.

¹⁵² Isto 148.

¹⁵³ Isto 148- 149.

¹⁵⁴ Isto 149- 153.

Posljednji dio poglavlja posvećen je bosanskim kraljevima. Lastrić ponovno informacije crpi od Farlatija i Orbinija. Na početku Lastrić iznosi listu od sedam kraljeva Bosne i njihovih žena te prelazi na glavni dio odlomka. Počinje s mišlju kako svi bosanski kraljevi vuku podrijetlo od Ivana Kotromana. Prvi kralj bio je Tvrtko I., koji je na banskoj stolici zamijenio Stjepana Kotromanića 1357. godine te se okrunio 1376. godine. Tvrtko vlada do svoje smrti 1391. godine. Naslijedio ga je Stjepan Dabiša, koji je prema Lastriću, priklonjenom Farlatijevoj tvrdnji, bio nezakoniti sin Tvrtkova brata. Dabušu je naslijedio Tvrtko II. 1396. godine, no uskoro je protjeran te je novim kraljem postao Ostoja Kristić. 1415. godine naslijedio ga je Stjepan Jablanović. U to vrijeme u Bosni su tri živa kralja, koji se međusobno sukobljavaju sve do 1422. godine, kada je postignut mir. Pronašli su kompromis te su sva trojica nosila naziv kralja do kraja života. Lastrić dalje navodi kako su Stjepan Jablanović i Ostoja ubrzo umrli te je sam na prijestolju ostao do svoje smrti 1443. godine. Nakon Tvrtka II. Lastrić se kratko zaustavlja. Naime, nakon iznesenog popisa vladara, uvidio je kako je dekret ranije spomenut u „O nekadašnjem sastavu Bosanske provincije“ falsifikat. To je zaključio iz podatka o spominjanju kralja Stjepana Tvrtka datiranog 1342. godine, smatrajući kako tada nije moglo biti govora o tituli kralja. Lastrić navodi kako je ovaj dokument pronašao u prijepisu iz knjižice dotičnog N. N. Neretvanca. Sljedeći kralj bio je Toma Kristić, koji je bio poznat pod imenom Stjepan Toma. Daljnje podatke o kralju ne spominje već iznosi prijepise dviju povelja protiv krivovjerja. Nakon ovoga dolazimo i do posljednjeg kralja. Lastrić ne propušta spomenuti kako je Stjepana ubio njegov sin te kako je 1460. godine ocoubojica Stjepan Tomašević zasjeo na prijestolje. Ovdje Lastrić piše nešto drugačije nego prije. U ovom dijelu Lastrić želi poslati poruku, koristeći nešto drugačiji stil. Smatra kako je zbog teškog grijeha ubojstva, Stjepana Tomaševića stigla kazna. Naime, nakon što je odbio platiti danak Mehmedu, sebi je priskrbio smrt, a kraljevstvu propast i ropstvo.¹⁵⁵ Stvara se dojam kako ovdje Lastrić nije mogao ostati ravnodušan te upotrebljava snažne riječi kako bi što više naglasio tragediju pada Bosne.

¹⁵⁵ Isto 153- 160.

7.4 Srednjovjekovne isprave u *Pregledu starina Bosanske provincije*

Za razliku od Nikole Lašvanina, Filip Lastrić prijepise srednjovjekovnih isprava ne svrstava u posebno poglavlje, već ih iznosi kroz različita poglavlja. Tako dvije papinske isprave i jednu ispravu kralja Tvrtka pronalazimo u trećem poglavlju *Pregleda starina*, u osmom poglavlju iznosi dvije isprave Stjepana Tomaša, dok u dodatku osmog poglavlja iznosi prijepis ahdname.

Lastrić je dvije bule pape Eugena IV. iz 1444. godine prepisao u svrhu dokazivanja nekadašnjeg sastava Bosanske vikarije. Njih smatra krunskim dokazom nekadašnjeg velikog dosega utjecaja bosanskih franjevaca. No, kako bi potvrdio nekadašnji status franjevaca u srednjovjekovnoj Bosni, Lastrić iznosi i ispravu kralja Tvrtka I., želeći taj status potkrijepiti i svjedočanstvom svjetovne vlasti. Ukratko, Tvrtko je omogućio franjevcima ispovijedanje vjere u njegovom kraljevstvu. Ova isprava navodno je nastala u Srebrenici 1342. godine.¹⁵⁶ I sam Lastrić u ovome vidi problem, jer nas upućuje na mogućnost neautentičnosti ove isprave u osmom poglavlju *Pregleda starina*. Ovdje je Lastrić kontradiktoran sam sebi, jer navodi ovu ispravu kao dokaz franjevačkog djelovanja, a potom kasnije iznosi razloge zbog kojih vjeruje kako isprava ne može biti autentična. Prema njegovom mišljenju ne smije nikako biti govora o Tvrtku kao kralju u spomenutoj godini.

U osmom poglavlju Lastrić iznosi prijepis iste isprave kao i Nikola Lašvanin. Riječ o „Dekretu kralja Stjepana Tome“ kod Lašvanina, kojeg Lastrić smatra dekretom „protiv krivovjernika“.¹⁵⁷ Sljedeća isprava, pisana u Visokom 1450. godine, nastavlja se na ovu. Riječ je ponovno o borbi protiv krivovjera protiv kojega se treba boriti osoba kojoj je upućen ovaj dekret. Ta osoba ponovno je kraljevski sudac Radivoj Vladimirović, koji se ovdje pojavljuje i u ulozi kneza Neretvanske Kneževine.¹⁵⁸ Dakle, Lastrić u svoj rad uvrštava i falsificirane isprave. Sam je pokazao kako je svjestan neautentičnosti isprava koje iznosi, ali ovdje ih jednostavno prepisuje, ne ulazeći u suštinu sadržaja. Namjera mu je prikazati važnu ulogu bosanskih franjevaca u nekadašnjem Bosanskom Kraljevstvu.

Osim papinskih i kraljevskih isprava, Lastrić u dodatku osmog poglavlja donosi i prijepis dokumenta izdanog od strane sultana Mehmeda. Lastrić smatra kako je ovaj dokument, odnosno povlastica, od ključne važnosti za bosanske franjevce te je u potpunosti iznosi pod naslovom „Athnama“. Prema njoj bosanski franjevci imaju slobodu ispovijedanja svoje vjere

¹⁵⁶ Isto 114- 117.

¹⁵⁷ Isto 157.

¹⁵⁸ Isto 158- 160.

na tlu Mehmedova carstva. Sultan Mehmed iskazao je osobnu naklonost franjevcima te zapovijeda da se njihova dobra i crkve ne smiju dirati. Navodi se kako nitko ne smije osporavati njegove riječi, dok god franjevci budu pokorni njegovoj službi. Nakon toga Lastrić iznosi podatak kako je ovaj dokument pisan 1463. godine. Potom Lastrić dodaje kratku bilješku prilikom izračunavanja „turske ere“, smatrajući kako je u pravu kada tvrdi da se spomenuti događaj odigrao 868. godine „turske ere“.¹⁵⁹ Dodajmo kako i Bono Benić iznosi prijepis ahdname u *Ljetopisu sutješkog samostana*. Jedini različit podatak u ova dva prijepisa je lokacija pisanja ahdname, odnosno Milodraž, koju Benić navodi, a Lastrić izostavlja.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Isto 167- 168.

¹⁶⁰ *Ljetopis sutješkog samostana*, 221.

Zaključak

Nikola Lašvanin, Bono Benić i Filip Lastrić pristupili su radu na svojim djelima na sličan kroničarski način, s pojedinim razlikama. Ovdje najviše odudara *Pregled starina Bosanske provincije* Filipa Lastrića, koji za razliku od Benića i Lašvanina ne iznosi podatke prema godinama zbivanja pojedinih događaja. Međutim, i on prati kronološki slijed tematski određenih područja, prije svega crkvene, a potom i političke povijesti Bosne. Na primjeru Nikole Lašvanina i njegovog *Ljetopisa* mogli smo vidjeti različite sfere zanimanja. Jedini od tri obrađena autora svoj zapis počinje stvaranjem svijeta, prateći tako tradicionalne kronike, no donosi nam i raznovrsne dodatne tekstove. Lašvanin u pravilu neselektivno unosi podatke temeljene na predlošcima, među kojima se najviše ističe *Kronika* Pavla Rittera Vitezovića. Mogli smo vidjeti i kako Benić koristi Lašvanina prilikom unosa podataka vezanih za srednjovjerno razdoblje, no, vidljivo je kako se Benić osjeća nesigurno na tom području te unosi vrlo mali broj podataka za spomenuto razdoblje. Benić je i djelo Filipa Lastrića koristio za pisanje o povijesti Bosanske provincije, no, i ovdje pronalazimo istu nesigurnost Bone Benića i sa sigurnošću možemo zaključiti kako se on najsigurnije osjeća prilikom iznošenja podataka vezanih uz tijek događaja 18. stoljeća. Filip Lastrić svoje djelo je stvarao više iz potrebe, nego što je to činio iz zanimacije. Naime, iz samih naslova i tematskih jedinica njegovih poglavlja i odlomaka vidljiva je njegova namjera isticanja prava i prednosti Bosanske provincije nad novonastalim provincijama, nekad djelovima bosanske provincije Bosne Srebrene. U svojim nastojanjima takvog prikaza, Lastrić pristupa analizirajući i citirajući čitav niz različitih izvora. Takav pristup bio je i od koristi za sastavljanje ovog rada, jer se Lastrić osvrće na povijest srednjovjekovnog sastava Bosanske vikarije. Osim toga, Lastrić je smatrao kako je potrebno poznavati povijest vlastitog naroda, što ga je potaklo prikupljanju i prikazu povijesti Bosne od samih početaka, pa sve do pada srednjovjekovnog Bosanskog kraljevstva. Za razliku od Lašvanina, koji je samo nasumično nizio događaje, uz kratke komentare, Lastrić ponovno iznosi podatke suvremene mu literature, davajući pri tom i svoje spoznaje i sudove o bosanskom srednjovjekovlju. Mogli smo vidjeti i kako prilikom iznošenja pojedinih podataka, koji su prvenstveno vezani uz povijest kršćanstva, franjevac i Bosne, autori odlutaju od objektivnog prikaza događaja i daju svoj osobni pečat izvornom tekstu. Bitno je napomenuti i to kako svaki od triju autora prilikom pisanja srednjovjekovnih događaja isključivo koristi ranije napisana djela ili kronike te se ne usude „izmišljati“ događaje. Moglo bi se reći kako je upravo Nikola Lašvanin u svom *Ljetopisu* svojom

metodom neselektivnog unosa podataka, donio najbogatiji pregled srednjovjekovnih događaja. Iako su sva tri djela zasebna, odnosno svaki je na svoj način jedinstven, možemo vidjeti i kako se kroz njih provlače iste namjere. Lašvanin, Benić i Lastrić tako na više mjesta spominju kako svojim radom žele potaknuti, pa i pomoći budućim istražiteljima. Svrha nastanka njihovih djela bila je i strah od zaborava prošlih događaja te su ih htjeli ovjekovječiti svojim radom. U tome su i uspjeli, jer kako smo vidjeli, zanimanje za franjevačke rukopise i djela pojavilo se krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Zahvaljujući Ćiri Truhelki i Julijanu Jeleniću ponovno su oživljeni, dok su svojim radom prvenstveno Ignacije Gavran i Andrija Zirdum, pridonijeli historiografiji franjevačkih kronika. Njihovim objavama krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina 20. stoljeća, a potom i 2003. godine, Lašvaninov *Ljetopis*, Benićeve *Ljetopis sutješkog samostana* i *Pregled starina Bosanske provincije* Filipa Lastrića postali su dostupniji široj publici.

Sva tri autora su se dotakli srednjovjekovnog razdoblja na svoj način. Tako imamo Lašvanina koji uvrštava sve što je bilo dostupno, Bonu Benića koji od Lašvanina i Lastrića preuzima samo ono esencijalno za bosansku povijest te Lastrića koji isključivo piše o povijesti provincije i srednjovjekovne Bosne. No, iako se Lašvanin količinom sadržaja odvaja od ostale dvojice, analizom njegova *Ljetopisa* vidljiva je ista sklonost kao i kod Lastrića i Benića. Možemo zaključiti kako spomenuti autori prilikom prikaza srednjovjekovnog razdoblja najveću sklonost iskazuju crkvenoj i političkoj povijesti Bosne.

Odras srednjovjekovlja u kronikama bosanskih franjevaca

Sažetak

U 18. stoljeću nastupa zlatno doba bosanskih franjevačkih kronika. Za potrebe ovog rada ograničili smo se na tri djela bosanskih franjevaca. To su *Ljetopis* Nikole Lašvanina, *Ljetopis sutješkog samostana* Bone Benića te *Pregled starina Bosanske provincije* Filipa Lastrića. Prikazani su njihovi životopisi te se analiziraju sadržaji njihovih djela. Nakon predstavljanja odabranih kronika, pristupilo se analizi sadržaja vezanog uz srednjovjekovno razdoblje. Primijećeno je kako su sve kronike posebne na svoj način te da svaka u nekoj mjeri sadrži podatke iz razdoblja srednjeg vijeka. Autore u najvećoj mjeri zanima povijest Crkve i povijest Bosne.

Ključne riječi: kronika, ljetopisi, franjevci, Bosna, srednji vijek, 18. stoljeće

Reflection of the Middle Ages in Bosnian Franciscan chronicles

Summary

18th century is the golden age of the chronicles written by Bosnian Franciscans. In this paper we limited our research to three different works of Bosnian Franciscans. Those are *Ljetopis* by Nikola Lašvanin, *Ljetopis sutješkog samostana* by Bono Benić and *Pregled starina Bosanske provincije* by Filip Lastrić. This paper presents their biographies and examines contents of their works. After learning about these chronicles we are searching for contents connected to medieval period. These three chronicles are unique in their own ways but all of them contain informations about the Middle Ages. Authors show the most interest for ecclesiastical and Bosnian history.

Key words: chronicle, analls, Franciscans, Bosnia, the Middle Ages, 18th century

Bibliografija

Izvori:

- Bono Benić. *Ljetopis sutješkog samostana*, 2. izd. Priredio, latinske i talijanske dijelove preveo, uvod i bilješke napisao Ignacije Gavran. Sarajevo, Zagreb: Synopsis, 2003.
- Filip Lastrić. *Pregled starina Bosanske provincije*, 2. izd. S latinskog i talijanskog preveli Ignacije Gavran i Šimun Šimić. Priredio, uvod i komentare napisao Andrija Zirdum. Sarajevo, Zagreb: Synopsis, 2003.
- Nikola Lašvanin. *Ljetopis*, 2. izd. Priredio, latinske i talijanske dijelove preveo, uvod i bilješke napisao Ignacije Gavran. Sarajevo, Zagreb: Synopsis, 2003.
- Jelenić, Julijan. „Ljetopis fra Nikole Lašvanina.“ *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 26 (1914): 338- 367, 555- 583.
- _____. „Ljetopis franjevačkog samostana Kr. Sutjesci.“ *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 35 (1923): 11- 30.
- _____. „Ljetopis franjevačkog samostana Kr. Sutjesci.“ *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 36 (1924): 1- 26.
- _____. „Ljetopis franjevačkog samostana Kr. Sutjesci.“ *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 37 (1925): 5- 42.
- _____. „Ljetopis franjevačkog samostana Kr. Sutjesci.“ *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 38 (1926): 1- 34.
- _____. „Ljetopis franjevačkog samostana Kr. Sutjesci.“ *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 39 (1927): 167- 191.
- Nikola Lašvanin. *Ljetopis*, 2. izd. Priredio, latinske i talijanske dijelove preveo, uvod i bilješke napisao Ignacije Gavran. Sarajevo, Zagreb: Synopsis, 2003.
- Pavao Ritter Vitezović. *Kronika aliti Spomen vsega svieta vikov*. Tekst transkribirao, glosarij sastavio, pogovor napisao i knjigu za tisak priredio Alojz Jembrih. Zagreb: ArTresor naklada, 2015.
- Truhelka, Ćiro. „Izvadak iz ljetopisa fra Nikole Lašvanina.“ *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 1/3 (1889): 77- 80.
- _____. „Izvadak iz ljetopisa fra Nikole Lašvanina.“ U: *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 1/4 (1889): 127- 134.
- _____. „Izvadak iz ljetopisa fra Nikole Lašvanina.“ *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 2 (1890): 220- 225, 304- 305.
- _____. „Fojnička kronika.“ *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 21 (1909): 445- 457.

Literatura:

- Beljan, Iva. *Pripovijedanje povijesti- Ljetopisi bosanskih franjevaca iz 18. stoljeća*. Sarajevo, Zagreb: Synopsis, 2011.
- Blažević, Zrinka. „*Genius grandibus aptus*: Historiografska produkcija Pavla Rittera Vitezovića.“ U: *Pavao Ritter Vitezović i njegovo doba (1652- 1713)*, ur. Alojz Jembrih, Ivana Jukić, 149- 163. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2016.
- Džaja, Miroslav. „Pravo prezime fra Nikole Lašvanina i fra Filipa Laštrića Očevca.“ *Dobri pastir* 11- 12 (1962): 288- 292.
- Filipović, Emir. „Bosansko srednjovjekovlje u domaćim franjevačkim kronikama 18. stoljeća.“ U: *Zbornik o Marku Dobretiću*, ur. Marko Karamatić, 125- 139. Sarajevo: Kulturno- povijesni institut Bosne Srebrene, 2008.
- Gavran, Ignacije. „Uvod“. U: *Ljetopis sutješkog samostana*, 2. izd. Priredio, latinske i talijanske dijelove preveo, uvod i bilješke napisao Ignacije Gavran, 5- 32. Sarajevo, Zagreb: Synopsis, 2003.
- _____. „Uvod“. U: *Ljetopis*, 2. izd. Priredio, latinske i talijanske dijelove preveo, uvod i bilješke napisao Ignacije Gavran, 5- 32. Sarajevo, Zagreb: Synopsis, 2003.
- Jelenić, Julijan. *Spomenici kulturnoga rada franjevaca Bosne Srebreničke*. Mostar: Tisak hrvatske tiskare, 1927.
- _____. „Ljetopis fra Nikole Lašvanina.“ *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 26 (1914): 335- 338.
- _____. „Ljetopis franjevačkog samostana Kr. Sutjesci.“ *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 35 (1923): 1- 11.
- Jurišić, Hrvatinić Gabrijel. „Pavao Vitezović kao latinist (Osvrt na neka Vitezovićeva latinska djela).“ *Senjski zbornik* 22/1 (1995): 201- 224.
- Karamatić, Marko. *Franjevačka književnost u Bosni u XVIII. Stoljeću*. Zagreb: Matica hrvatska, 2011.
- Kursar, Vjeran. „Živjeti krstjanski pod turskim gospodstvom: Osmansko Carstvo u djelima bosanskih franjevaca 18. stoljeća.“ U: *Matija Divković i kultura pisane riječi 2*, ur: Dolores Grmača, Marijana Horvat, Marko Karamatić, 449- 475. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2017.
- Truhelka, Ćiro. „Fojnička kronika.“ *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 21 (1909): 443- 445.
- Zirdum, Andrija. „Uvod“. U: *Pregled starina Bosanske provincije*, 2. izd. S latinskog i talijanskog preveli Ignacije Gavran i Šimun Šimić. Priredio, uvod i komentare napisao Andrija Zirdum, 7- 45. Sarajevo, Zagreb: Synopsis, 2003.

_____. „Neka razjašnjenja u Pregledu starina“. U: *Pregled starina Bosanske provincije*, 2. izd. S latinskog i talijanskog preveli Ignacije Gavran i Šimun Šimić. Priredio, uvod i komentare napisao Andrija Zirdum, 191- 229. Sarajevo, Zagreb: Synopsis, 2003.

Mrežne stranice:

Hrvatska enciklopedija, s. v. „Fojnica“.

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20002> (pristup 13. 2. 2021.)

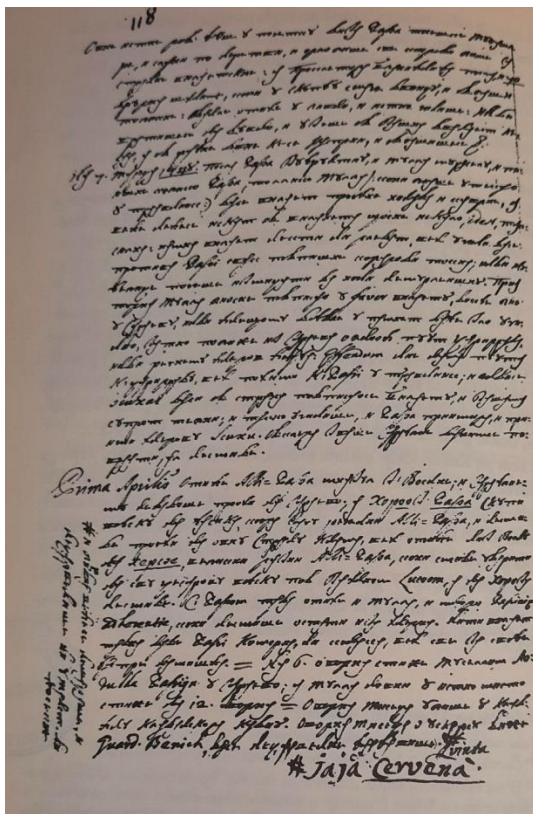
Hrvatska enciklopedija, s. v. „kronika“.

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34174> (pristup 12. 1. 2021.)

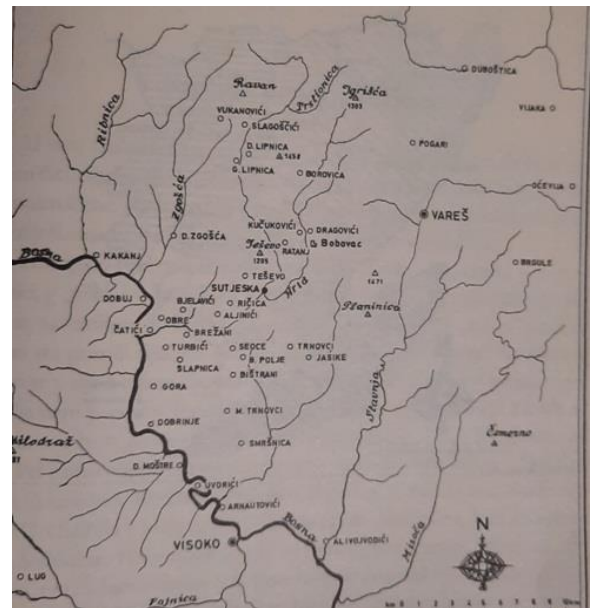
Hrvatska enciklopedija, s. v. „Kraljeva Sutjeska“.

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33685> (pristup 13. 2. 2021.)

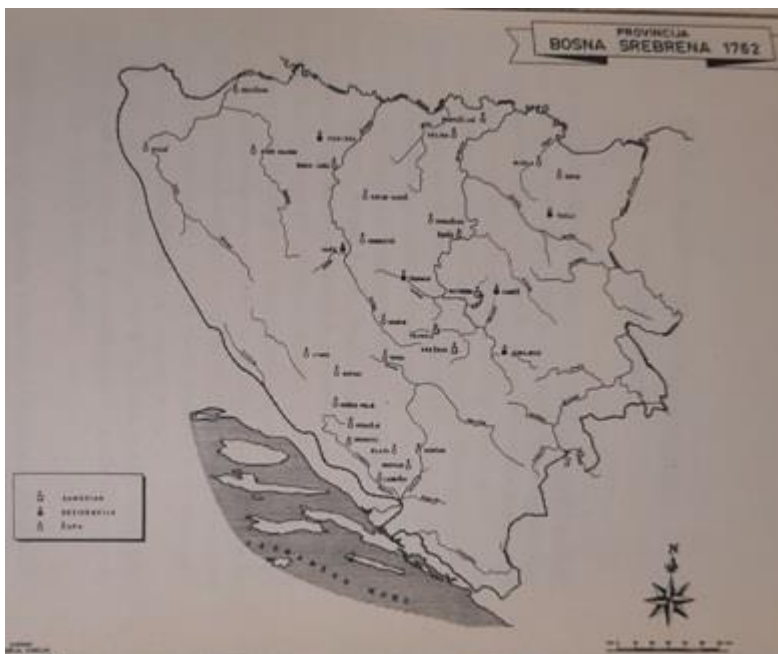
Dodatci

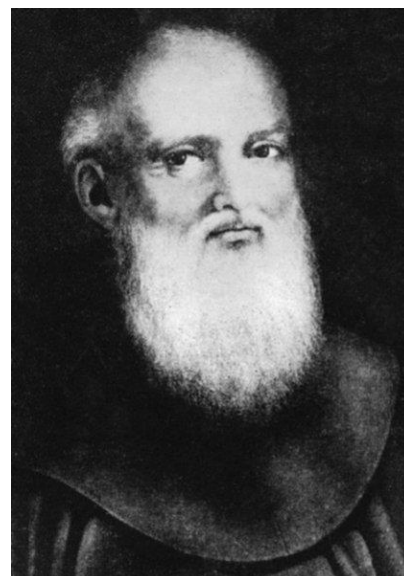
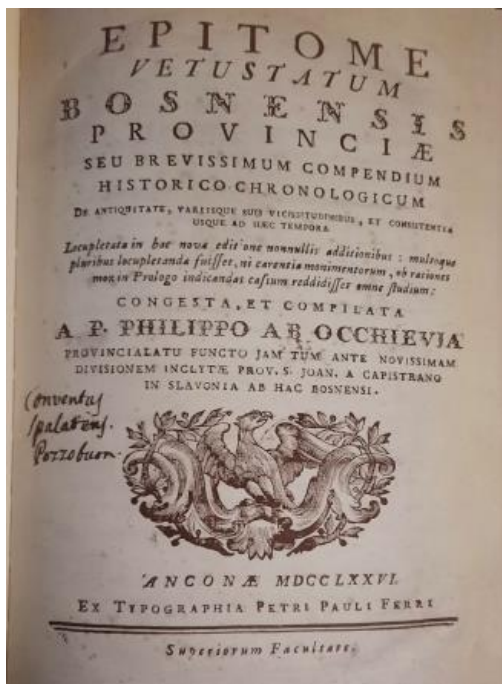
Primjer Benićeve rukopisa

Sutješki kraj u 18. stoljeću

Bosna Srebrena 1762. godine

Filip Lastrić

Naslovnica Pregleda starina Bosanske provincije